

SVETPTIC

REVIJA DRUŠTVA ZA OPAZOVANJE IN PROUČEVANJE PTIC SLOVENIJE

02
2021

ISSN: 1560-3600; LETNIK 27; ŠTEVILKA 02, JUNIJ 2021

Vsakoletni monitoring sovjih gnezdilnic razkriva skrivnostno življenje naših sov. Na sliki sta mladiča **KOZAČE** (*Strix uralensis*), pripravljena, da vsak hip zapustita gnezdo.

foto: **Tomi Trilar**

SVETPTIC

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, letnik 27, številka 02, junij 2021
ISSN: 1580-3600

SPLETNA STRAN REVIJE:
www.ptice.si/publikacije/svetptic/

IZDAJATELJ:
Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS - BirdLife Slovenia©)
E-POŠTA: dopps@dopps.si
SPLETNA STRAN: ptice.si

© Revija, vsi v njej objavljeni prispevki, fotografije, risbe, skice, tabele in grafikoni so avtorsko zavarovani. Za rabo, ki je zakon o avtorskih pravicah izrecno ne dopušča, je potrebno soglasje izdajatelja. Revija nastaja po velikodušnosti avtorjev, ki svoje pisne in slikovne prispevke podarjajo z namenom, da pripomorejo k varovanju ptic in narave.

NASLOV UREDNIŠTVA:
DOPPS - BirdLife Slovenia, Tržaška cesta 2 (p. p. 2990), SI-1000 Ljubljana
tel.: 01 426 58 75

GLAVNA UREDNICA: Petra Vrh Vrežec
E-POŠTA: petra.vrh@dopps.si

UREDNIŠKI ODBOR:
Gregor Bernard, dr. Dejan Bordjan, Blaž Blažič, Tomaž Mihelič, dr. Tomi Trilar, Barbara Vidmar, dr. Al Vrežec

LEKTORIRANJE: Henrik Ciglič

ART DIREKTOR: Jasna Andrič

OBLIKOVANJE: Gorazd Rovina, Vizualgrif d.o.o.

PRELOM: Boris Jurca, NEBIA, d. o. o.

TISK: Schwarz print d.o.o.

NAKLADA: 2500 izvodov

IZHAJANJE: letno izidejo 4 številke

Člani DOPPS prejmejo revijo brezplačno.

Revijo sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS.

Revija je vpisana v register javnih glasil pod zaporedno številko 1610.

Mnenje avtorjev ni nujno mnenje uredništva.

Za objavo oglasov pokličite na društveni telefon ali pošljite e-mail glavni urednici.

POSILNOSTVO DOPPS:

Delamo za varstvo ptic in njihovih življenjskih okolij. S tem prispevamo k ohranjanju narave in blaginji celotne družbe.

PRESEDENIK: Rudolf Tekavčič
PODPRESEDNICA: dr. Tatjana Čelik
UPRAVNI ODBOR: Gregor Bernard, Blaž Blažič, dr. Pavel Gantar, David Kapš, Gaber Mihelič, Matija Medved Mlakar, mag. Iztok Noč, Tanja Šumrada
NADZORNI ODBOR: Bogdan Lipovšek, dr. Peter Legiša, Bojan Marčeta, dr. Tomi Trilar
DIREKTOR: dr. Damijan Denac

DOPPS je slovenski partner svetovne zveze naravovarstvenih organizacij BirdLife International.

6

ZGODBA NEKE STARE KOZAČE

Nekje okoli leta 2004 ali nekaj let pred tem se je v drevesnem duplu ali pa morda v starem gnezdu kragulja ali sršenarja daleč stran od zvedavih človeških oči v prostranih dinarskih gozdovih izvalila Uralka, kozača (*Strix uralensis*) z zgodbo, ki navdihuje.

foto: **Rok Štirn**

12

ŠVEDSKI ORNITOLOŠKI OBSERVATORIJ OTTENBY

Na Švedskem ornitološkem observatoriju Ottenby so iskali prostovoljce za poletno delo obročkovalca oziroma asistenta pri obročkanju ptic.

foto: **Žan Pečar**

18

ZAKLADI SREDI MESTA

Večji od newyorškega Central Parka in londonskega Hyde Parka se na severozahodnem delu Ljubljane razprostira Krajski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, biser naravnih vrednot in krajinskih značilnosti ter ohranjanja biotske raznovrstnosti.

foto: **Dušan Šipek**

30

SKALNI GOLOB IN SKRIVNOSTNA IZGINJANJA

Skalni golob (*Columba livia*) je bil približno v 11. stoletju udomačen v sredozemskih krajih in na Bližnjem vzhodu. Je populacije genetsko čistih linij danes sploh mogoče še varovati?

foto: **Al Vrežec**
Ilustracija: **Jan Hošek**

KAZALO

- 4 **PTICE NAŠIH KRAJEV** // Blaž Blažič
- 6 **ZGODBA NEKE STARE KOZAČE** // Al Vrezec
- 11 **DEDEK MED EGIPTOVSKIMI JASTREBI, KI JE ŠTIRIKRAT OBKROŽIL PLANET**
// prevod Nataša Šalaja Razinger
- 12 **ŠVEDSKI ORNITOLOŠKI OBSERVATORIJ OTTENBY** // Žan Pečar
- 16 **EKOLOGIJA PLANINSKEGA ORLA**
// Teja Curk
- 18 **ZAKLADI SREDI MESTA** // Mateja Nose Marolt
- 20 **BELOREPEC** // Al Vrezec
- 21 **KAKO DOLGO ŽIVIJO PTICE?**
// prevod in priredba: Petra Vrh Vrezec
- 22 **LOVRENC LIPEJ** // Petra Vrh Vrezec
- 25 **PODNEBNE SPREMEMBE – DUPLARJI NA PREIZKUŠNJI** // Monika Bajc Tomšič
- 28 **SKALNI GOLOB IN SKRIVNOSTNA IZGINJANJA** // Monika Širca
- 30 **SKOZI OBJEKTIV** // Aleksander Čufar
- 32 **ZELENA LUČ ZA UNIČENJE ŠE ZADNJIH OSTANKOV PRAGOZDOV** // Tilen Basle
- 35 **BREZ VODE NI ŽIVLJENJA**
// Gibanje za pitno vodo
- 36 **POLETNA OPAZOVANJA V NARAVI**
- 38 **PRIGODE**
- 40 **PROGRAM PREDAVANJ, IZLETOV IN AKCIJ ZA OBDOBJE JULIJ–SEPTEMBER 2021**
- 41 **FOTOULOV**
- 44 **NOVICE**

Maja me je izjemno presunil in hkrati navdihnil film *Greta* v režiji Nathana Grossmana (2020), ki prikazuje mlado podnebno aktivistko Greto Thunberg vse od njene prve samotne stavke pred švedskim parlamentom do vzpona med svetovne ikone. Izjemno odločno dekle z jasno vizijo, ki z besedami zadene v srce. Na Podnebnem vrhu OZN v New Yorku je bila jasna in neposredna: „*Oči vseh prihodnjih generacij so uprte v vas, in če nas razočarate, vam rečem - nikoli vam ne bomo odpustili.*“ (23. septembra 2019) „*Ker se naši voditelji vedejo kot otroci, bomo morali mi prevzeti odgovornost, ki bi jo oni morali prevzeti že zdavnaj.*“ (Poljska, 4. december 2018)

Dekle pa ne ostaja samo pri brezkompromisnih besedah, ki zadevajo v srce, tudi v dejanjih je naravovarstvenica – hrano in obleko nakupuje preudarno, prevaža se z javnimi prevoznimi sredstvi ali električnim avtomobilom, čez Atlantski ocean v New York ni potovala z letalom, pač pa se je odločila za izjemno naporno potovanje s katamaranom, opremljenim s sončnimi celicami in podvodnimi turbinami, ki omogočajo potovanje čez ocean brez ogljičnega odtisa, itd.

Vsem nam končno počasi postaja jasno, da so številne vremenske katastrofe – ekstremne temperature, požari, nevihte, poplave, suše, drastične spremembe biotske raznovrstnosti, množična izumiranje vrst, pojavljanje invazivnih tujerodnih organizmov, širjenje nalezljivih bolezni ipd. – posledica človeškega potrošnega in prav nič vizionarskega načina življenja. V reviji *Svet ptic* vsako leto sledite skrb zbujujočim podatkom s popisov ptic. Kot veste, gre najslabše travniškim vrstam. Na robu izumrtja pri nas so veliki škurh, črnočeli srakoper in vrtni strnad. V preteklih treh desetletjih pa smo jih nekaj že izgubili – zlatovranko, travniško cipo in južno postovko. Ne preseneča, da so zato zgodbe, kot je *Zgodba neke stare kozače* (stran 6), navdihujoče ter s strani novinarjev pograbljene in izjemno zaželene zgodbe. Vprašanje časa je tudi, kdaj bo izumrl skalni golob v Škocjanskih jamah, saj genetsko čiste populacije, spet po zaslugi človeka, izginjajo (stran 28). Srečni smo lahko, da imamo raziskovalce in prostovoljce, ki požrtvovalno rešujejo, kar se še rešiti da. Švicarski ornitološki inštitut ter Inštitut Maxa Plancka je denimo zbral partnerje po Evropi, med njimi tudi DOPPS, da z GPS-oddajniki spremljamo mladiče planinskih orlov (stran 16). To bo omogočilo razumevanje telesne kondicije in umrljivosti te karizmatične vrste, kar je bistvenega pomena za njeno zaščito.

Naj še zaključim z Gretino mislijo: „*Zmanjkalo nam je izgovorov in tudi časa nam primanjkuje. Prišli smo sem, da vas obvestimo, da spremembe prihajajo, pa če vam je to všeč ali ne.*“ (Podnebna konferenca Združenih narodov 2018, Poljska)

Sama ostajam večna optimistka, saj verjamem, da je vse do tedaj, ko bomo imeli v svojih krogih toliko predanih občudovalcev in »spoštovalcev« narave, za nas še upanje. Ne mislim pa na upanje ob pasivnem čakanju in enakem načinu življenju, ampak upanje v akciji!

PETRA VRH VREZEC,
urednica revije *Svet ptic*

P.S. V uredniškem odboru revije *Svet ptic* se je od spomladi letos prevetrila zasedba članov. Naša dolgoletna sodelavka pri reviji, Katarina Denac, se je zaradi preoblike dela odločila, da po 13 letih zapusti uredniški odbor revije. Katarina, iskrena hvala, da si bila od prve številke, pri kateri sem začela urednikovati leta 2008, moja nepogrešljiva desna roka tako s strokovnimi komentarji na članke kot slovničnimi pregledi in hitrimi odzivi. Za tvoje požrtvovalno, natančno in plodno delo se ti iskreno zahvaljujem. V naši sredi pa izrekam dobrodošlico novemu članu uredniškega odbora, dr. Dejanu Bordjanu, in se veselim sodelovanja z njim!

foto: Enej Vrezec

PTICE NAŠIH KRAJEV

// Blaž Blažič

1

PRITLIKAVI KORMORAN (*Microcarbo pygmaeus*)

Regionalna redkost. En osebek te vrste je bil januarja 2021 opazovan na reki Vipavi v bližini Batuj [Komisija za redkosti - vir podatka: D. Bosch].

foto: Bojan Škerjanc

2

JUŽNA POSTOVKA (*Falco naumanni*)

Neobičajen selitveni podatek. Jata sedmih ptic je bila v začetku maja 2021 opazovana na letališču pri Divači [http://carniolicum.blogspot.com/2021/05/best-month-of-year.html].

izvirni foto: Domen Stanič

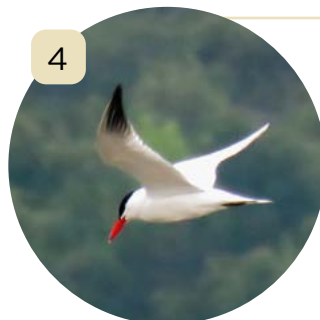

3

BELOČELI DEŽEVNIK (*Charadrius alexandrinus*)

Po enajstih letih je bil v letu 2021 znova zabeležen poskus gnezditve beločelega deževnika v Krajinskem parku Strunjan. Na območju solin sta bili namreč najdeni dve gnezdi, ki pa sta bili kasneje zapuščeni [http://carniolicum.blogspot.com/2021/04/slow-spring-but-spring-at-last.html].

izvirni foto: Sara Cernich

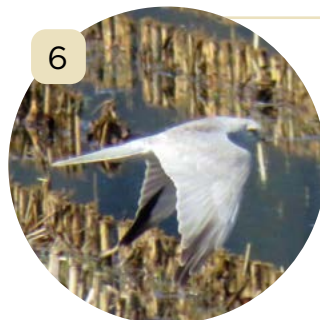

4

KASPIJSKA ČIGRA (*Hydroprogne caspia*)

Regionalna redkost. Osebek kaspijske čigre je bil konec aprila 2021 opazovan na območju Fontanigge v Sečoveljskih solinah [http://barjebirding.blogspot.com/2021/05/malo-na-obalo.html].

izvirni foto: Mitja Denac

6

STEPSKI LUNJ (*Circus macrourus*)

Opazovanja stepskih lunjev v Sloveniji postajajo vse pogostejša. Samo na Ljubljanskem barju so bili konec marca in v začetku aprila 2021 ločeno opazovani trije odrasli samci te vrste [http://barjebirding.blogspot.com/2021/05/aprilske-norcije.html].

izvirni foto: Mitja Denac

5

VZHODNI SREDOZEMSKI KUPČAR (*Oenanthe melanoleuca*)

Redko opazovanje. Samec sredozemskega kupčarja je bil v začetku aprila 2021 opazovan v Sečoveljskih solinah [Komisija za redkosti - vir podatka: A. Božič].

izvirni foto: Al Božič

7

DULAR (*Charadrius morinellus*)

Redko opazovanje. Dve ptici sta bili v začetku aprila 2021 opazovani severno od Matene na Ljubljanskem barju [http://barjebirding.blogspot.com/2021/05/aprilske-norcije.html].

izvirni foto: Luka Poljanec

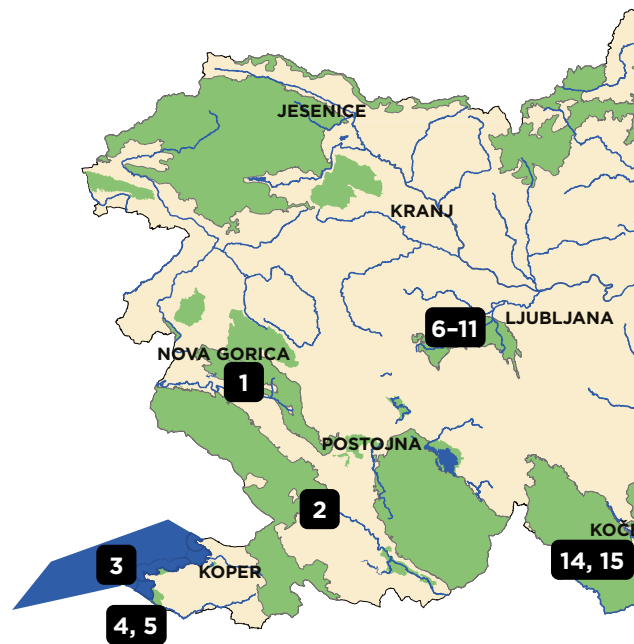

8

POLOJNIK (*Himantopus himantopus*)

Redek podatek za Ljubljansko barje. Dva osebka sta bila sredi aprila 2021 opazovana v bližini Iga [http://barjebirding.blogspot.com/2021/05/aprilske-norcije.html].

izvirni foto: Jon Poljanec

Naslov za kopije objavljenih prispevkov:
Blaž Blažič, DOPPS, Tržaška 2, SI-1000
Ljubljana, elektronska pošta:
blaz.blazic@dopps.si

Naslov za sporočanje opazovanj redkih vrst:
Mitja Denac, Komisija za redkosti, DOPPS,
Tržaška 2, SI-1000 Ljubljana, elektronska
pošta: mitja.denac@gmail.com

Obrazec za opis opazovanj redkih vrst:
<http://ptice.si/ptice-in-ljudje/komisija-za-redkosti/sporocite-redkost/obrazec/>

9

RJAVI GALEB
(*Larus fuscus*)

Regionalna redkost. Osebek rjavega galeba, ki je najverjetneje pripadal monotipski podvrsti *fuscus*, je bil sredi aprila 2021 opazovan v bližini Iga na Ljubljanskem barju [<http://barjebirding.blogspot.com/2021/05/aprilske-norcije.html>].

izvirni foto: **Mitja Denac**

10

ČRNONOGA ČIGRA
(*Gelochelidon nilotica*)

Redko opazovanje. En osebek črnonoge čigre je bil v začetku maja 2021 opazovan v bližini Iga na Ljubljanskem barju [Komisija za redkosti - vir podatka: E. Vrežec].

izvirni foto: **Enej Vrežec**

11

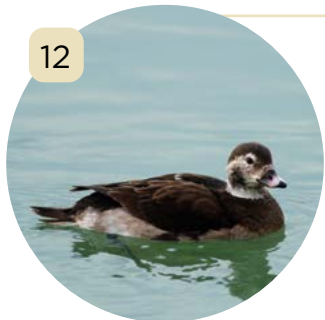

ZLATOVRANKA
(*Coracias garrulus*)

Redek selitveni podatek. Osebek te vrste je bil v začetku maja 2021 opazovan pri Blatni Brezovici na Ljubljanskem barju [Komisija za redkosti - vir podatka: U. Koče].

foto: **Alen Ploj**

12

ZIMSKA RACA
(*Clangula hyemalis*)

V okviru januarskega štetja vodnih ptic 2021 je bila zimska raca registrirana na kar dveh lokacijah: en osebek je bil opazovan na Velenjskem jezeru in en na Ptujskem jezeru [Komisija za redkosti - vir podatka: M. Gamser, L. Božič, T. Basle].

foto: **Dejan Bordjan**

13

ŠKOLJKARICA
(*Haematopus ostralegus*)

Redek podatek za regijo. Osebek te vrste je bil v začetku aprila 2021 opazovan na Brežiškem jezeru na Dolenjskem [Komisija za redkosti - vir podatka: J. Ažman].

izvirni foto: **Jurij Ažman**

14

ČRNA RACA
(*Melanitta nigra*)

Redko opazovanje. Dva osebka sta bila v začetku aprila 2021 opazovana na Rudniškem jezeru pri Kočevju [Komisija za redkosti - vir podatka: M. Delić, A. Kozina].

foto: **iStock**

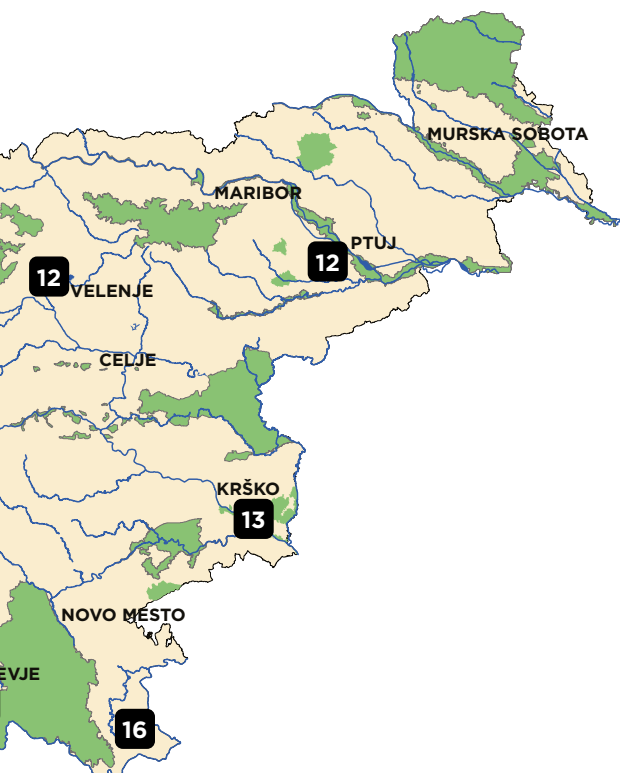
15

ZLATOUIH PONIREK
(*Podiceps auritus*)

Odrasla ptica v poletnem perju je bila konec aprila 2021 opazovana na Rudniškem jezeru pri Kočevju [Komisija za redkosti - vir podatka: A. Kozina].

izvirni foto: **Aleksander Kozina**

16

LAŠKI ŠKRJANEC
(*Melanocorypha calandra*)

Redek podatek. Osebek laškega škrjanca je bil sredi aprila 2021 opazovan med Krasincem in Gribljami v Beli krajini [Komisija za redkosti - vir podatka: S. Jerele].

izvirni foto: **Samo Jerele**

ZGODBA NEKE STARE KOZAČE

// Al Vrezec

Uralka – najstarejša doslej znana
KOZAČA (*Strix uralensis*) in sova
v Sloveniji, stara najmanj 17 let
foto: Rok Štirn

Nekje okoli leta 2004 ali nekaj let pred tem se je v drevesnem duplu ali pa morda v starem gnezdu kragulja (*Accipiter gentilis*) ali sršenarja (*Pernis apivorus*) daleč stran od zvedavih človeških oči v prostranih dinarskih gozdovih, morda Krima, Kočevskega ali Snežnika, izvalila kozača (*Strix uralensis*). Bila je samica in recimo ji kar Uralka. Gotovo je bila med večjimi v svojem leglu, kar ji je dalo dobro popotnico za nadaljnje dolgo in plodno ter celo slavno življenje. Postala je do sedaj najstarejša znana kozača v Sloveniji, ki so ji celo mediji posvetili nadpovprečno veliko pozornost. Postala je torej ptica z zgodbo, ki navdihuje.

Kozače so ptice, ki se jim z gnezditvijo ravno ne mudi. Ko mladiči zapustijo svoje gnezdo, zanje še kake dva meseca skrbijo starši. Samec je glavni pri preskrbi s hrano, samica pa je dežurna varnostnica, neustrašna borka, ki se spopade tudi z največjimi gozdnimi zvermi, če je življenje njenih mladičev ogroženo. Na jesen, nekje v septembru, se mlade kozače osamosvojijo in zapustijo rodni teritorij. Tudi naša Uralka se je v rozni mladosti morala spopasti z največjim izzivom svojega življenja, prvo zimo. Za vsaj polovico mladičev je prva zima usodna in tiste kozače, ki doživijo brstenje svoje prve pomladi, so prave zmagovalke, in Uralka je bila med njimi. Potem je sledilo obdobje najstniške svobode, iskanja partnerja in gnezdišča. Za to potrebujejo večinoma tri do štiri leta, nekaterim pa uspe prvič gnezditu šele pri devetih letih.

2007 - PRVO GNEZDENJE

Koliko let je Uralka potrebovala, da se je ustalila, ostaja neresljiva uganka. Vsekakor pa je vsaj jeseni 2006 dobila partnerja, s katerim sta si za gnezdenje izbrala nenavadno lično duplo, gnezdilnico, nekje sredi krimskih gozdov. Gnezdo najde in izbere domnevno samec, samica pa seveda doda odločilno privolitev. Izbor je ključen, saj pomeni dom za vse življenje. Izbrana gnezdilnica je del raziskovalne mreže gnezdilnic za kozače in lesne sove na Krimu pri Ljubljani za dolgoletno spremljanje gnezdenja in obročkanja sov. Bila je postavljena jeseni leta 2003 in že leta 2005 je bilo v njeni bližini najdeno pero kozače. Morda se je Uralka s svojim partnerjem že takrat odločala za to gnezdo, kdo bi vedel. Uralkina najbližja soseda z obročkom 25953 je v istočasno postavljeni gnezdilnici približno kilometer in pol daleč pričela gnezditu že leta 2005. Za Uralko se je zares začelo aprila 2007, ko je v gnezdilnici legla prvo jajce. Takrat je bila v okviru monitoringa gnezdilnic tudi obročkana z obročkom 27046. Koliko je bila Uralka zares stara v času prvega gnezdenja, ni povsem jasno. Pri starosti treh let kozače lahko zamenjajo že vsa juvenilna (mladostna) peresa, tako da so v perutih le še odrasla peresa, kar da obročkovalcu oceno starosti treh ali več let (3Y+). Tako je bila Uralka ob obročkanju leta 2007 stara vsaj tri leta, čisto mogoče pa je, da je bila tudi starejša. Tisto prvo leto je štel Uralkino leglo tri jajca.

Samica kozače lahko prične z gnezdenjem šele, ko je dovolj težka, torej je ustrezno prehranjena, to pa je odvisno od lovskih spretnosti samca, ki jo hrani, predvsem pa od tega, kako bogato je leto z malimi sesalci. Mali sesalci, zlasti voluharice in miši, imajo to sitno lastnost, da se njihove populacije izjemno spreminjajo med leti. So leta, ko se neverjetno nam-

nožijo, recimo jim dobra leta, in leta, ko jih praktično ni, recimo jim slaba leta. Za dobrim letom navadno sledi slabo leto, ko se populacije malih sesalcev zaradi različnih bolezni ali upada hrane dobesedno sesujejo. Ko pa pride do obilnega obroda bukve in drugih dreves, se populacije zopet povečajo. Leto 2007 je bilo dobro leto, kar sta Uralka in njen partner tudi izkoristila. V analizi ostankov plena, ki so ostali v gnezdilnici po gnezdenju, je Brina Sotenšek ugotovila, da so bile na meniju v glavnem gozdne voluharice (*Clethrionomys glareolus*) in rumenogrle miši (*Apodemus flavicollis*), za posladek pa še kakšen krt (*Talpa europaea*), polh

Staranje kozače samice Uralka: prvo gnezdenje leta 2007 kot najmanj triletnica (levo zgoraj), drugo gnezdenje pri vsaj štirih letih leta 2008 (desno zgoraj), preudarna mati pri vsaj 13 letih leta 2017 (levo spodaj) in priletna dama pri vsaj 17 letih (desno spodaj)

foto: **Andrej Kapla, Petra Vrh Vrezec, Al Vrezec, Maks Sešlar**

Uralkina perut je imela v letu 2007 vsa peresa odrasla, vendar ene starosti, kar daje oceno starosti najmanj treh let (levo), medtem ko ima vsaj sedemnajstletna sova v peruti leta 2021 odrasla peresa različnih starosti glede na različne barvne odtenke peres, kar sicer kozače dobijo pri starosti štirih in več let.

foto: **Andrej Kapla, Maks Sešlar**

(*Glis glis*), drevesni polh (*Dryomys nitedula*), sekulja (*Rana temporaria*) ali ščinkavec (*Fringilla coelebs*). Kljub temu je Uralki in njenemu partnerju uspelo v tem letu vzrediti le dva od treh mladičev.

2008 - URALKA POKAŽE PRAVO KOZAČJO NARAVO

Leto 2008 bi moralo po pričakovanjih biti slabo leto, a se je spričo vse večjega podnebnega neravnovesja obrnilo drugače. Bilo je dobro leto. To je bilo tako za Uralko kot njeno poprej omenjeno sosedo vnovič priložnost za gnezdenje, drugo za Uralko in že tretje za sosedo. Glede na nadaljnji razvoj dogodkov je bilo za Uralkino sosedo to zadnja gnezditve, medtem ko za Uralko še zdaleč ne. V letu 2008 se je malo premešal tudi Uralkin jedilnik, saj se je v tem letu prehranjevala s sicer težje ulovljivimi rumenogrlimi mišmi, ostali plen pa je bil bolj za okus. In rezultat? Tri jajca, iz katerih sta se izvalila le dva mladiča.

Kot se sicer za kozače spodobi, se je v tem letu Uralka izkazala za neustrašno braniteljico svoje mladeži. Nestrpnost kozačjih samic do vsiljivcev se med gnezdenjem spreminja. Medtem ko kozače za obrambo jajc in majhnih, komaj izvaljenih mladičev tvegajo manj, je pomišljanja za napad ob večjih mladih precej manj. Ob tokratnem drugem obisku obročkovalcev je bila tudi Uralka manj prizanesljiva in je srdito napadla raziskovalca na gnezdu. Napadalni let je silovit, skoraj sokolski, in kozača skuša svoje kake dva centimetra dolge kremplje zasadi v vsiljivcu v glavo. Pri tem seveda tvega z močjo udarca, kar čuti tudi s čelado zavarovani obročkovalec. Udarci lahko primerjamo z močjo silovito zalučane košarkaške žoge in sunek lahko nepripravljenega brez težav vrže z lestve ali veje. Kolega Andrej Kapla je ob tem prostodušno pripomnil: »Tale pa vžge!«

2017 - SLAVNOSTNA VRNITEV

Po letu 2008 se je za Uralko skoraj izgubila sled. Gnezdilnica je bila kar osem let prazna. Samevala je celo v bogatem mišjem letu 2012, a ni rečeno, da je Uralka gnezdilnico zapustila. Kozače v jesenskem času in pozimi gnezdilnice obiskujejo in v žagovini na dnu gnezdilnice že pripravljajo gnezdilno jamico, četudi jim kasneje ne uspe izvaliti jajc. Tudi v Uralkinem gnezdu so se pojavljale take jamice, a ni gnezdila. Medtem je v sosednji gnezdilnici Uralka dobila že novo sosedo, sama pa še vedno ni gnezdila. Ali je izgubila partnerja in je morala najti novega, ali pa so bila leta, ki so sledila, zanj preprosto preskopa s plenom, kar bi ji omogočilo gnezdenje, kdo ve. Kozačje samice gnezdo zelo redko zamenjajo, zato je malo verjetno, da bi v vsem tem času Uralka gnezdila drugje.

V letu 2016 je drevje obilno rodilo in sledila mu je bogata gnezditvena sezona 2017. Bilo je zopet mišje leto, ki se je odlikovalo zlasti po velikem številu rumenogrlih miši. In Uralka se je spet vrnila v svojo gnezdilnico, sedaj že kot preudarna dama s 13 ali več leti. Ob vsakoletnem pregledu gnezdilnice ni več zletela iz škatle kot splašena kokoš, pač pa je dostojanstveno sedela na svojih kar petih jajcih. Dogajanje pod gnezdilnico je budno spremljala s skoraj neznatnim kukanjem

Leta 2008 je Uralka pokazala svojo kozačjo naravo in srdito napadla obročkovalca v obrambi svojih mladičev.

foto: **Miha Krofel**

čez rob gnezda. Iz gnezda ni zletela niti, ko sem se povzpел na gnezdo, od koder me je povsem pomilovalno gledala. Seveda, poračun za motenje je prišel kasneje, ob obročkanju mladičev, ko sem bil deležen novih udarcev za ceno ponovnega snidenja z neverjetno puhastimi kozačjimi mladiči skrajše postave. Novinarica *Dela* Irena Štaudohar je ob tem navdušeno zapisala: »Biti tako blizu tako izjemnih ptic, kot so mladički kozače, je posebna in edinstvena izkušnja.« Obročkovalci pa »kot kakšni ženini, zaljubljeni v naravo in ptice, pticam natikajo obročke, s pomočjo katerih ugotavljajo, kako pustolovsko in domačijsko je njihovo življenje,« kakor se je izrazila Štaudoharjeva. Uralka in njen zarod so dokazali, da so sove smrtonoske le v glavah bedakov, kot se je že sredi 19. stoletja izrazil Fran Erjavec, sicer pa

Obročkovalci pa »kot kakšni ženini, zaljubljeni v naravo in ptice, pticam natikajo obročke, s pomočjo katerih ugotavljajo, kako pustolovsko in domačijsko je njihovo življenje,« kakor se je izrazila Štaudoharjeva.

Pepi, Uralkin mladič in pionir daljinskega spremljanja z oddajnikom med kozačami
foto: Al Vrezec

vsaka nosi svojo edinstveno življenjsko zgodbo. Eden od Uralkin mladičev z imenom Pepi je bil namreč kot ena prvih kozač pri nas in tudi nasploh opremljen s sledilno napravo, da bi ugotovili, kaj se z mladimi kozačami po gnezdenju zares dogaja. Pepi je ostal na Uralkinem teritoriju vse do začetka septembra, potem pa je samo v enem mesecu premagal razdaljo več kot 42 kilometrov proti jugu. Prečkal je različne vasi, se kakšen dan skrival celo v skupini parkovnih dreves sredi naselja, ne da bi ga kdorkoli opazil. Ustabilil se je v bližini Kočevja, kjer ga niso mikala prostranstva kočevskih gozdov na višjih legah, pač pa gozdni rob v nižini. V začetku decembra je postal žal plen večjega plenilca in s tem delil usodo večine mladih kozač, ki se izvalijo v dobrih letih. Po dobrem letu namreč sledi slabo, ko populacije malih sesalcev močno upadejo, to pa pomeni stradanje mladih in neizkušenih ptic. Po

finskih podatkih naj bi večji del gnezdeče populacije kozač sestavljale ptice, izvaljene v slabih in ne v dobrih letih. Za slabim letom pride dobro, velikosti populacij malih sesalcev se povečajo, zato se vložek parov v napornejšo vzrejo mladičev v slabih letih navadno povrne s preživelim in uspešnejšim potomstvom. No, Uralkina strategija je drugačna. Čaka na dobra leta, v katerih si skuša z večjimi zarodi zagotoviti vsaj nekaj potomstva.

2021 - MEDIJSKI BLIŠČ NAJSTAREJŠE KOZAČE

Mišjemu letu 2017 so sledila tri sušna leta. A obilen obrod bukve in jelke jeseni 2020, ko se nas je večina ljudi poskrila po domovih pred grozečo virusno nevarnostjo, je povzročil ponovno populacijsko ek-splodzijo malih sesalcev pomladi 2021. In Uralka je

Varčna sedemnajstletnica s Krima

Najstarejša sova pri nas Na obročku ima številko 27046 in letos vali kar šest jajc

Alli veste, koliko let ima po podatkih nacionalnega inštituta za biologijo najstarejša sova v Sloveniji? Sedemnajst, medtem ko so najstarejšo vseh populacij na finskem dočakala je četrt stoletja.

ŠPILA ANKELE

Takole so slovensko starišo opazili pri Naturi 2000 in dočakali, da sova kozača (narrasodovec in pisani) Fran Erčevc je umrla s svojo soprogo v 19. stoletju pomorski s slovenskim imenom kozača. Iztok naj bi mekušca kateri kosač speta med evropsko pomorske vrste Nature 2000. Štaniro, ki ima številko obročanja 27046, so prvič srečali v gnezdnici na Krimu leta 2007. Strkomaški so takrat ocenovali, da je stara približno tri leta, saj sove pričelo z gnezdenjem v tretjem do četrtem letu starosti. Katero so se z ugotovitvami seznanili še v letih 2008 in 2007, ko vala kar šest jajc (povprečje je od dve do tri jajca). V tujini 17-letna žival je se tako obkvalificirala gnezdnica, v katerih je zmesla kar 17 jajc.

Kot so že napisali, je populacija kosač v Sloveniji redka in predstavlja pet odstotkov celotne evropske populacije te vrste, ki živi v starih lesnih gozdovih tako na vzhodni kot zahodni strani. Strkomaški ocenjuje, da pri nas gnezdi od 500 do 1200 parov.

Borealna severnjaska ptica

Gnezdenje in populacija sove v gozdovih na Krimu pri Ljubljani strokovnjaki s inštituta za biologijo aktivno spremljajo že dve desetletji, približno talent, pred 19 leti, pa so v sodelovanju z zavodom za gozdove postavili prvo gnezdnico. Pri postavljanju njih se posvetujejo tudi s finskimi strokovnjaki – kot že zgoraj, so tudi na Finskem zabeležili najstarejšo kozačo nasploh, ki je dočakala 25 let.

Kot pravi Al Vrežec, raziskovalec z nacionalnega inštituta za biologijo, je sova kozača severnjaska ptica, ki je večinoma razširjena v plani od Skandinavije preko Sibirije do Sahalina, pri nas na jugu pa se je obdržala kot ostarela ločena doba. Pri nas živijo levi najstarejši kosače, ki so tudi nekoliko drugačne od severnih, torej je in feminilna.

V Sloveniji je njihova populacija živi v ločevalnih gozdih preostanec, saj gre za tipično ptico starih obravnavanih gozdov z debelimi drevesi. Če pravi Vrežec in nadaljuje, obdržana je tudi v Alpah, je pred četrdesetimi leti je bil deželo Triglavski narodni park odnosi v Alpah, ki je imel kosača. Vrežec se je danes populacija pri nas tako povečala, da se slovenske kosače stika letno tudi v Avstrijo in Italijo, kar je dobro znamenje za to v Evropi upadeno in vsaj v srednji in zahodni Evropi izumrlo vrsto. To pomeni, da smo v gnezdnici Sloveniji najstarejša upravljanjem gozdov opravili dobro delo.

Pomemben del obravnavane populacije sove je postavljanje gnezdnic – pri nas so jih v 19 letih postavili 40. Medtem imajo jih v sodelovanju z zavodom za gozdove na Krimu postavili 15, kar je bil podoben, ali se bodo med seboj prepleli. Ker so se, smo načelovali in v okviru različnih projektov postavili več gnezdnic, danes jih je že 85, ki nam pomagajo raziskovati vplive na rdnost populacije. Načrtujemo, da bi jih na Krimu imeli vseh skupno sto, pri čemer sodelujemo z zavodom za gozdove, merimo pa po kulturni, da jih tudi lastniki gozdov pozitivno sprejemajo, za kar smo jim zelo hvaležni.

Kako nadaljujete naše raziskave, sova je specializiran plenilec malih sesalcev, starih miš, volčaric in polh, in vsaj v okolici gnezda lahko omeli njihovo število, kar ima ugoden posledice tudi na sam

Najstarejša sova v Sloveniji je stara 17 let, prvič pa so jo strokovnjaki srečali v gnezdnici na Krimu leta 2007. Foto: MARIK SELJAK

AL VREZEC in URALKA sta se spoznala leta 2007 (zgoraj), leta 2021 pa sta se njuni življenjski poti po 14 letih zopet križali.

foto: Andrej Kapla, Stiven Kocijančič

po treh letih mirovanja in pri častitljivi starosti 17 ali več let dosegla rekord, šest jajc, ki jih je polegla že v začetku marca, najbolj zgodaj doslej. Tokrat v novo gnezdnico, saj je bila stara po 15 letih že dotrajana. Danes priletna dama je še vedno v dobri kondiciji, le na levem očesu se ji je pojavila siva mrena. Da, tudi sove imajo starostne težave, a kot kaže, je to pri njenem materinskem poslanstvu ne ovira. Glavno orodje pri lovu kozače niso oči, pač pa pretanjen sluh. Še najmanjši škrebnet nepredvidnega glodavca se ujame v kot parabolo veliko obrazno masko sove, ki z natančnim prisluškovanjem z neverjetno natančnostjo ujame miš, četudi je zares ne vidi. Po zaslugi novodobne spletne komunikacije se je vest o stari sovi hitro razširila tudi v medije, tako v časopisju kot na radiu, ki so poročali o tej svojevrstni in življenja polni ptici.

S svojimi 17 leti in čez je Uralka danes pri nas ne le najstarejša poznana kozača, pač pa tudi sova nasploh. Samo na Krimu je Uralka za petami še kar

nekaj sovjih starostnic; med kozačami dve desetletnici, med lesnimi sovami pa še dve enajstletnici. Po starosti našo Uralko prekaša finska sovrstnica, ki je dosegla starost natanko 23 let, 10 mesecev in 13 dni, ko je bila najdena mrtva in ji je finska eminenca na področju raziskav sov, prof. Perrti Saurola, posvetil poseben *In memoriam*. Naša rekorderka pa je še vedno živa in, kot je videti po njenem rekordnem letošnjem leglu, tudi vitalna. Njen recept za dolgo življenje je preudarnost in potrpežljivost. Želimo ji še dolgo in plodno življenje!

LITERATURA

- ANKELE, Š. (2021): Najstarejša sova v Sloveniji živi na Krimu. – *Slovenske novice*, 15. 4. 2021.
- ANKELE, Š. (2021): Varčna sedemnajstletnica s Krima: najstarejša sova pri nas. – *Delo* 63 (80): 12.
- SAUROLA, P. (1980): *Strix uralensis* D-21037 in memoriam. – *Lintumies* 15: 121-128.
- SAUROLA, P. (1989): *Ural Owl*. str. 327-345 V: Newton I. (ur.): *Lifetime Reproduction in Birds*. – Academic Press, London.
- SOTENŠEK, B. (2012): Prehranski niši simpatričnih vrst sov kozače (*Strix uralensis*) in lesne sove (*Strix aluco*) v gnezditvenem obdobju. Diplomsko delo. Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- ŠTAUDOHAR, I. (2017): Tih in bojevite kraljice noči. – *Delo*, Sobotna priloga 59 (114).
- VREZEC, A. (2017): Being with owls - from faunistic surveys to ecosystem research. V: *Book of abstracts. World Owl Conference 2017*, Évora, Portugalska, 26-30 September 2017.
- <http://www.natura2000.si/novica/17-letna-kozaca-je-do-sedaj-znana-najstarejsa-sova-v-sloveniji/>
- <https://www.slovenskenovice.si/novice/slovenija/najstarejsa-sova-v-sloveniji-zivi-na-krimu/>
- <https://izavse.si/2021-04-18/slovenske-novice/najstarejsa-sova-v-sloveniji-zivi-na-krimu-137952>
- <https://radioprvi.rtvsl.si/2021/04/al-vrezec-raziskovalec-z-nacionalnega-instituta-za-biologijo/>
- https://reporter.si/clanek/magazin/crna-magija-in-sove-cudne-ptice-ki-strasijo-slovence-869837?fb_comment_id=5699723460067680_5700709893302370

Pri svojih vsaj 13 letih je Uralka ob gnezdenju leta 2017 dogajanje pod gnezdnico dostojanstveno opazovala s kukanjem čez rob gnezda.

foto: Al Vrežec

DEDEK MED EGIPTOVSKIMI JASTREBI, KI JE ŠTIRIKRAT OBKROŽIL PLANET

// prevod Nataša Šalaja Razinger

Znanstveniki španskega Inštituta za raziskave kinetičnih virov so v Pirenejih ponovno ujeli egiptovskega jastreba (*Neophron percnopterus*), ki je bil obročkan leta 1993 in še vedno vsako leto preleti 4000 kilometrov do prezimovališča v Sahel. Gre za najbolj dolgoživi znani osebek te vrste v naravi, ki je poznan po imenu Doce.

Najbolj dolgoživi prostoživeči egiptovski jastreb ima 30 let in živi v Pirenejih. Gre za samca, ki je bil obročkan leta 1993 na območju Bardenas Reales v Navarri. Odtlej o njem ni bilo nobenega podatka vse do lanskega leta, ko so ga ponovno ujeli v okviru enega izmed projektov Inštituta za raziskave kinetičnih virov. Njegovo ime Doce je sestavljeno iz začetnic priimkov biologov, ki sta ga obročkala - José Antonio **Don**ázar in Olga **Ceb**allos. V svojem življenju je preletel vsaj 166.535 kilometrov, kar je enako kot bi 4,15-krat obkrožil planet. Razdaljo so raziskovalci izračunali na podlagi njegove vsakoletne selitvene poti v Sahel. V Španiji živi 32 % evropske populacije te vrste jastreba, približno 1500 parov, ki ima status ranljive vrste zaradi velikega upada populacije v zadnjih desetletjih. Na območju naravnega parka Bardenas Reales je v 1990. letih, ko so ga prvič ulovili, živelo približno 50 parov egiptovskih jastreb, danes jih je le še 20.

SELITVENA POT EGIPTOVSKEGA JASTREBA

Mladostni osebek je imel ob prvem ulovu dve leti in temno perje in v vseh teh letih ga nihče ni ponovno opazil. Presenečenje je prišlo junija 2020, ko ga je ponovno ujela druga skupina znanstvenikov. Doce je bil 175 kilometrov od kraja, kjer so ga obročkali.

Ob zadnjem ulovu so raziskovalci jastreba opremili z GPS-oddajnikom, zato poznamo tudi njegovo selitveno pot. Doce kljub svojim letom preleti 4000 kilometrov med Pireneji in Mavretanijo v 20 dneh. Dne 8. septembra 2020 je odletel proti svojemu afriškemu prezimovališču, šest dni kasneje je prečkal Gibraltarsko ožino in 26. septembra pristal na cilju. Tudi njegova pot nazaj v Evropo konec februarja je potekala brez težav. Osebek gnezdi v vasi v predpirenejskem hribovju, na meji med Huesco in Lleido. Tam je najverjetneje živel ves ta čas.

Tudi druge vrste dosežejo podobno starost, na primer brkati ser (*Gypaetus barbatus*), v primeru

foto: iStock

katerega je poznana 32-letna samica. Najbolj dolgoživa dokumentirana ptica je bila samica albatrosa (Diomededidae), ki je bila s 70 leti še vedno v obdobju reprodukcije. V primeru velikih mrhovinarjev imajo znanstveniki na voljo zelo parcialne podatke, saj so dolgoletne študije zelo redke, večina populacij pa je izpostavljena zelo visoki nenaravni smrtnosti. Najbolj jih ogrožajo uporaba nezakonitih zastrupljenih vab in trki z električnimi vodi ter vetrnicami.

Raziskovalci zahtevajo stalno spremljanje stanja teh vrst, ki ga opredeljujejo kot osnovo za poznavanje ekologije in pravilno oceno viabilnosti populacij skupine ptic, kot so jastrebi, ogroženi na svetovni ravni. Gre za drage projekte, za katere je težko zagotoviti sredstva.

VIR

- <https://elpais.com/clima-y-medio-ambiente/2021-04-24/las-cuatro-vueltas-al-mundo-del-abuelo-de-los-alimoches.html>

ŠVEDSKI ORNITOLOŠKI OBSERVATORIJ OTTENBY

// Žan Pečar

Ko sem pozimi leta 2017 brskal po internetu, sem opazil, da na Švedskem ornitološkem observatoriju Ottenby (Ottenby fågelstation) iščejo prostovoljce za poletno delo obročkovalca oziroma asistenta pri obročkanju ptic. Nisem se obotavljal. Poslal sem prijavo in bil na osnovi predstavljenih veščin obročkanja sprejet.

Observatorij sem obiskal dvakrat, poleti leta 2018 in jeseni 2019. Ottenby leži na južnem rtu otoka Öland. Ta podolgovati otok ob jugovzhodni obali Švedske je dolg približno 100 km. Je položen, na jugu poraščen s travišči in nizkim grmičevjem, med katerim se pasejo krave in ovce, in je tako zaradi čudovite kulturne krajine celo pod pokroviteljstvom UNESCO. To znajo ceniti tudi ptice, ki ob jesenski selitvi čez Baltiško morje priletijo na otok, tudi iz daljne Sibirije, potujejo vzdolž otoka

do njegove južne točke, kjer se v velikem številu spet znajdejo pred morjem. Večini selivk z vzhoda tu že tako poidejo moči, da začasno prekinejo selitev.

KAR 25.000 OBROČKANIH PTIC

Observatorij je zaprt za prosto sprehajanje, saj leži na zelo priljubljeni točki za opazovanje vodnih ptic v Skandinaviji. Obišče ga do 3000 obiskovalcev na leto, a le v času, ko ne motijo obročkanja, in zgolj z vodnikom. Njegova infrastruktura je sestavljena iz menze, kjer v poletnih mesecih postrežejo nekaj 100 obrokov na dan, manjše knjigarne, 40 m visokega svetilnika in muzeja. Observatorij Ottenby fågelstation je neprofitna organizacija in pripada BirdLifu Švedska. V observatoriju letno obročkajo približno 25.000 ptic okoli 140 različnih vrst. Najbolj pogosti obročkani vrsti med pevkami sta taščica (*Erithacus rubecula*) in rumenoglavi kraljiček (*Regulus regulus*), od vodnih ptic pa prednjači spremenljivi prodnik (*Calidris alpina*). Tukaj ptic

ORNITOLOŠKI OBSERVATORIJ OTTENBY

leži na južnem rtu otoka Öland. Ta je v dolžini 10 km in širini okoli 3 km namenjen raziskavam ptic selivk in varstvu kulturne krajine in mokrišč. Tako Švedski razvijajo južni del otoka! V observatoriju so na voljo odlična opazovalna struktura in privlačna otoška okolja, polna ptic.

ZNAČILNOSTI DRŽAVE:

Ime: Kraljevina Švedska

Št. prebivalcev:

10 milijonov

Značilnosti: s površino 450.295 km² je ta skandinavska dežela 22-krat večja od Slovenije. Značilni so prostrani gozdovi in hribovita pokrajina. Švedska je sinonim za mir, varnost in nevtralnost.

ne lovijo s pomočjo posnetka. S posebnim dovoljenjem smejo ponoči z njim loviti zgolj navadne čigre (*Sterna hirundo*).

NAČRTOVANJE NAMESTO NAKLJUČJA

Dan na observatoriju se začne že večer prej, ko se zasliši glasen vzklík »krysning« (prevod bi bil denimo »kljukanje«), nato glavni obročkovelec v računalniku pregleda potek dneva. V dnevnik se beležijo podatki tekočega dne, kot so vreme, veter, redke vrste, kaj se je dogajalo v laboratoriju, pri kletkah, pri pasti za race, mrežah, v gozdu in tudi kaj se je kuhalo v kuhinji. Nato se prične preštevanje oz. kljukanje po seznamu vrst. Odkljuka se vse opažene pogoste vrste, za redke vrste in ujede pa se dopiše še število in lokacijo, na primer: »Nad južnim gozdom je ob 13.30. uri krožilo sedem koconogih kanj (*Buteo lagopus*).« V vsakodnevem ritualu sodeluje vseh 10–15 obročkovalcev in pomočnikov na observatoriju. Ob zaključku pregleda dnevne

dejavnosti se določi jutranja ekipa in aktivnosti za sledeči lovni dan: odpiranje in zapiranje mrež, kdo vodi ogleda in kdo gre v trgovino. Nič ni prepuščeno naključju. Mreže se odprejo vsak dan ob svitu, na minuto natančno, določeno na koledarju. Pregleduje se jih vsakih 30 minut. Lov se vedno konča ob 11. uri. Izjema je močna selitev, ko je ptic izredno veliko. Na dan se izjemoma ujame tudi več kot 1000 ptic. Po enajsti uri je čas za vodene ogleda, obisk trgovine, šivanje mrež in drugo.

V observatoriju ptice lovijo na štiri načine. Prva dva sta kombinacija klasične najlonske mreže in slovite helgolandske vrše. Ta past je nekakšen vedno ožji tunel iz mrež, napetih nad drevesi, v katero se nažene ptice, ki na koncu tunela pristanejo

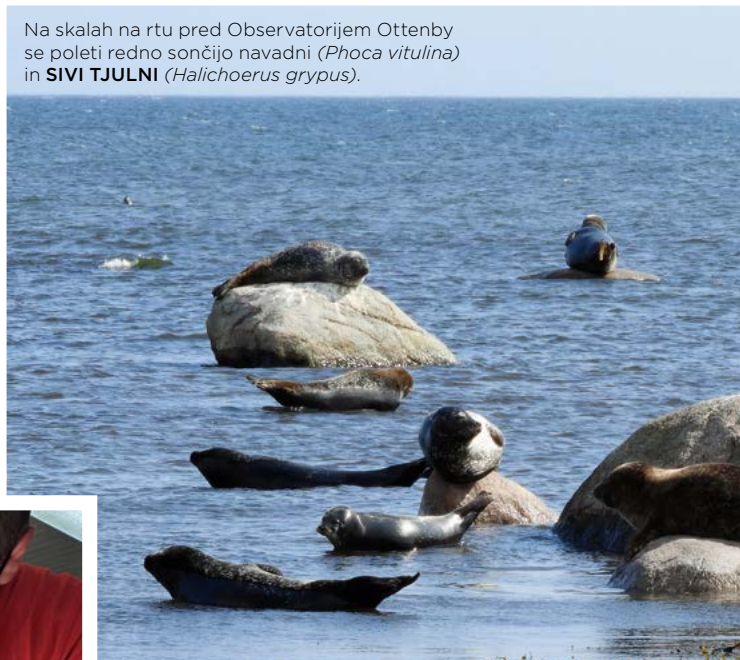
LOGOTIP
Ornitološkega
observatorija
Ottenby

Vhod v **HELGOLANDSKO VRŠO**

Na skalah na rtu pred Observatorijem Ottenby se poleti redno sončijo navadni (*Phoca vitulina*) in **SIVI TJULNI** (*Halichoerus grypus*).

Vsako ujeto ptico obročkovelec natančno preuči. Na sliki je **KUKAVICA** (*Cuculus canorus*) med določanjem starosti in debeline maščobnih blazin.

V roki sem prvič v življenju držal in obročkal **VELIKEGA GALEBA** (*Larus marinus*) – doma, v Sloveniji, ga najbrž ne bom nikoli!

VRŠE ZA LOV POBREŽNIKOV
ob morskem obrežju

ZANIMIVE VRSTE PTIC V DRŽAVI:

- ruska gaga** (*Polysticta stelleri*),
- pisana gaga** (*Somateria spectabilis*),
- mala gos** (*Anser erythropus*),
- belolična gos** (*Branta leucopsis*),
- grivasta gos** (*Branta bernicla*),
- veliki galeb** (*Larus marinus*),
- velika govnačka** (*Stercorarius skua*),
- rakovičar** (*Alle alle*),
- ploskokljuni liskonožec** (*Phalaropus fulicarius*),
- debelokljuna lumna** (*Uria lomvia*),
- koconoga kanja** (*Buteo lagopus*),
- robidna trstnica** (*Acrocephalus dumetorum*),
- nacionalna ptica Švedske – **kos** (*Turdus merula*)

v kletki, kjer jih pobere obročkovelec. Na morskem obrežju so v poletnih mesecih postavljene tudi vrše za pobrežnike. Ti se v njih ujamejo, ko tavajo in iščejo hrano vzdolž obrežja. Na oddaljenem lovišču se vsakodnevno lovi tudi race. Te obročkovalci rutinsko vzorčijo in preiskujejo vzorce, da bi odkrili morebitno »ptičjo gripo« in druge bolezni.

OBROČKOVALSKI SLOG

Med prostovoljnim delom v Observatoriju Ottenby me je prijetno presenetilo ravnanje s pticami in potek dela obročkovalca. Ko se ptice pobere iz mreže, se jih odnese v prostor za obročkanje. Tu se jih razvrsti v zaboje. Na vsak zaboj se zapiše vrsto ptice in uro ulova. Obročkanje poteka po principu prvi noter, prvi ven – zaporedno in brez preskakovanja. Ptico se obročka, določi vrsto, spol, izmeri perut, stehta, redko vrsto se tudi fotografira v posebnem fotografskem studiu in v najkrajšem možnem času izpusti. Tudi ko je »gneča« največja, je le-ta izpuščena v pol ure. V prostoru za obročkanje delujeta dva obročkovalca in dva pisarja hkrati. Ostalih pa v prostoru ni, oz. smo bili lahko navzoči v čisti tišini, pa še to samo takrat, ko ptic ni bilo veliko. Ko je bilo

obročkanih manj kot 10 ptic v uri, pa je bil čas za podrobno študijo značilnosti posamezne vrste, potek golitve in indeks maščobnih zalag za pripravnik in tiste, ki želijo še poglobiti svoje znanje pod vodstvom odgovornega obročkovalca. Ob »velikem dnevu«, ko se že zgodaj ugotovi, da bo ptic ogromno, v observatorij pokličejo starejše obročkovalce in izkušene opazovalce, ki na rtu beležijo vodne ptice. Gre za timsko delo. Zanimivosti in rezultate dela v observatoriju si lahko ogledate na njihovi spletni strani <https://www.ottenby.se/en/>. Odličen je tudi njihov foto-določevalni ključ za starost in spol ptic <https://ringersdigiguide.ottenby.se/>.

BREZ RAZISKOVALNEGA CILJA NI OBROČKANJA

Obročkanje v Observatoriju Ottenby je bilo moje prvo samostojno obročkovaško potovanje v tujino. Nepozabno doživetje, ki se ti vtisne v spomin za vse življenje. Še posebej, ko si doživel, da se okoli tebe na travniku pase okoli 40.000 beloličnih gosi (*Branta leucopsis*), druge pa se že selijo naprej proti Danski in Nizozemski. V Sloveniji bi si lahko za vzor vzeli predvsem standardizacijo in disciplino,

Pašniki so na otoku
Öland prepašeni
dvakrat: prvič z
domačimi živalmi ...

... in potem še z
beloličnimi gosmi
(*Branta leucopsis*).

foto: vse **Žan Pečar**

V observatoriju letno obročkajo približno 25.000 ptic okoli 140 različnih vrst.

ki jo švedski obročkovalci vzdržujejo neprekinjeno vse od druge svetovne vojne. Podatki so zbrani po letih, dnevih in urah! Vse, kar se ujame poleg standardiziranega lova, recimo s sakom, sprožilo pastjo ali zunaj določenega lovnega časovnega okvirja observatorija, je sicer obročkano, ne sodi pa v dnevno statistiko obročkanja. Tako so podatki primerljivi za vsa leta nazaj, in to v dolgi časovni vrsti. Postavitev mreže kar tam nekje, brez utemeljenega razloga, na Švedskem ni dovoljena. Če želiš obročkati na določeni lokaciji, moraš predhodno o tem obvestiti obročkovaški center Prirodoslovnega muzeja v Stockholmu in navesti tehtni razlog za lov. Poleg tega je dovoljenje za obročkanje vezano na postajo. Če želiš obročkati na drugi postaji, se moraš tam predhodno dokazati, standardizirati in uravnati z načini dela, da ti dovolijo samostojno obročkanje. Seveda spet le v okviru postaje!

Avtor najboljšega določevalnega terenskega priročnika za ptice vseh časov, legendarni **LARS SVENSSON**, je na Observatoriju Ottenby pred leti obročkal svojo prvo ptico. V času mojega izpopolnjevanja se je na Ottenby pripeljal iz 500 km oddaljenega Stockholma. Med enournim obiskom so ga zanimali zgolj kraljički. Izbral pa je napačen dan za obisk, saj je pihal močan vzhodnik, ki je selivke kratko malo odpihnil čez morje. Zato si je na hitro ogledal šojo (*Garrulus glandarius*) in pokomentiral starost pri drevesni cipi (*Anthus trivialis*). Z določitvijo slednje se udeleženci nismo strinjali. Konstruktivno kritiko je lepo sprejel, občudujoče pokomentiral nova spoznanja v observatoriju in se odpeljal v Stockholm. 12 ur vožnje za enourni obisk!

EKOLOGIJA PLANINSKEGA ORLA

// Teja Curk

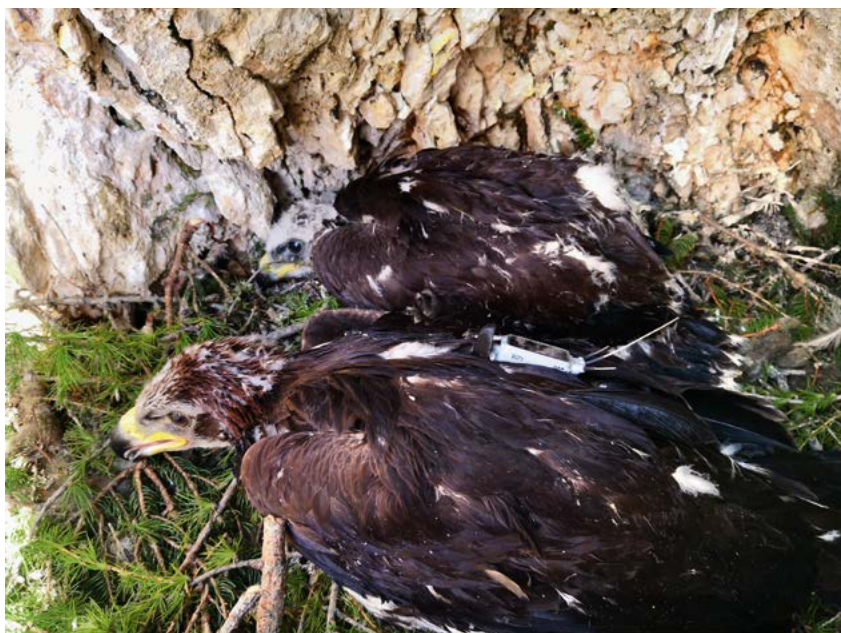
PLANINSKI OREL
(*Aquila chrysaetos*)
je plenilec na vrhu
prehranjevalne verige,
ki je še posebej
občutljiv na okoljske
spremembe. Na sliki je
odrasla samica.
foto: Serge Denis

Planinski orel (*Aquila chrysaetos*) je plenilec na vrhu prehranjevalne verige, ki je še posebno občutljiv na okoljske spremembe. V centralni Evropi je razširjen v gorskih območjih, medtem ko je v nižinah njegovo število močno upadlo. Da bi lahko razumeli njegovo telesno kondicijo in umrljivost, kar je bistvenega pomena za zaščito vrste, smo v sklopu projekta »Golden Eagle Project« (Projekt o planinskem orlu), ki ga vodita Švicarski ornitološki inštitut ter Inštitut Maxa Plancka za vedenje živali s partnerji iz Švice, Nemčije, Italije, Avstrije in Slovenije, z GPS-oddajniki opremili že več kot 60 mladičev. Tako spremljamo njihovo premikanje ter izbiro življenjskih okolij in gnezdišč.

V sklopu projekta smo s partnerji iz Švice, Nemčije, Italije, Avstrije in Slovenije z GPS-oddajniki opremili že več kot 60 mladičev.

foto: **Tomaž Mihelič**

S 6-11 MESECI SE OSAMOSVOJIJO

Planinski orel je ujeta, ki lahko živi čez 30 let. Mladiči se s 6–11 meseci osamosvojijo od staršev, zapustijo svoj teritorij, se razkropijo in do četrtega ali petega leta raziskujejo bližnja območja. Po tem obdobju se ustalijo na teritoriju, velikem do 200 km². Samica na leto najpogosteje izleže eno do dve jajci (lahko pa tudi štiri) in inkubacija traja približno pet tednov. Navadno se uspešno izvalita in razvijeta le do dva mladiča, ki po približno dveh mesecih in pol od izvalitve zapustita gnezdo. Prehrana planinskega orla se spreminja sezonsko. Poleti odrasli orli lovijo predvsem alpske svizce (*Marmota marmota*), mlade kozoroge (*Capra ibex*) in mlade gamse (*Rupicapra rupicapra*). Pozimi se po večini hranijo s kadavri kozorogov, gamsov, jelenov (*Cervus elaphus*) in srnjadi (*Capreolus capreolus*). Mladi orli se hranijo izključno z mrhovino in domnevamo, da začnejo loviti komaj pri 1–2 letih starosti.

VEDENJSKI RAZVOJ IN PORABA ENERGIJE

Takoj ko mladič zapusti gnezdo, začne razvijati različne načine letenja, kot je jadranje v vzgornikih, drsenje in aktiven let. Izbira je zelo pomembna zaradi porabe energije. Pri aktivnem letu je zaradi mahanja s perutmi poraba energije največja, pri pasivnih oblikah, kot sta jadranje in drsenje, pa bistveno manjša. Ohranjanje ravnovesja med vnosom in porabo energije je ključnega pomena za preživetje. V primeru pomanjkanja energije lahko osebk prilagodijo vedenje, zmanjšajo aktivnost

ali se premaknejo na drugo območje, da izboljšajo energijsko bilanco in ohranijo energijske rezerve.

Z uporabo akcelerometra, naprave, ki je vgrajena ob GPS-merilnik, pridobivamo pomembne podatke o triosnih gibanjih. Z njegovo pomočjo dobimo informacije o telesni drži zaradi gravitacijske sile in aktivnosti, ki jo povzroči gibanje živali v treh oseh, x, y, z. Z različnimi vzorci treh osi lahko določimo različna vedenja, kot je sedenje, različne oblike letenja, hranjenje, negovanje in oglašanje. Različna vedenja, pridobljena s pomočjo akcelerometra, so preverjena z istočasnim opazovanjem orlov na terenu.

S podatki akcelerometra lahko izračunamo tudi porabo energije pri različnih vedenjih in določimo, za katero gibanje orli porabijo več energije, in kje, kdaj in kako dolgo se hranijo. S tem lahko spremljamo vedenjski razvoj orlov v prvih letih življenja in razumemo, zakaj so se odločili za premik na drugo območje.

Druga nevarnost, ki grozi orlom, so vetrne elektrarne. Odprti deli pokrajine, ki imajo dobro prevetrenost za postavitve vetrnih elektrarn, so tudi zelo primerni za orle, ki uporabijo te vetrove za učinkovit let z ene lokacije na drugo. Tako lahko še posebej mladi orli v času razkropitve postanejo žrtev vetrnih elektrarn. Ker imajo planinski orli večinoma samo enega mladiča v eni sezoni in ker razvoj do faze razmnoževanja traja približno pet let, je to še posebej problematično za ohranjanje populacije. Ta območja so navadno tudi gola in zato pogosto ključna za lov znotraj teritorijev, s postavitvijo infrastrukture pa za orle postanejo neprimerna in nevarna.

Podatki, zbrani v sklopu projekta, so prosto objavljeni na spletni strani Movebank pod imenom »LifeTrack Golden Eagle Alps Public«.

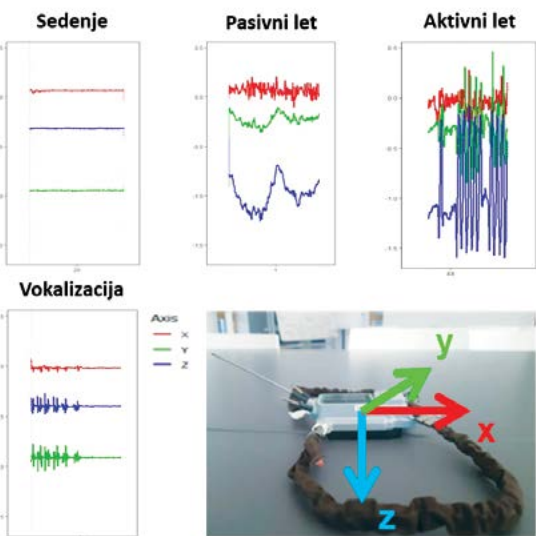
V sklopu projekta podrobno določamo območja, ki so energijsko in tako tudi življenjsko pomembna za orle. Taka primerna območja so tista s termiko, vetrovi in tista, ki so pomembna za lov in razmnoževanje.

Odprti deli pokrajine, ki imajo dobro prevetrenost za postavitve vetrnih elektrarn, so tudi zelo primerni za letenje orlov, pri čemer še posebej mladi orli pogosto postanejo žrtve vetrnih elektrarn.

PLANINSKI OREL V SLOVENIJI

V Sloveniji je planinski orel redke gnezdič, s populacijo, zgoščeno v alpskem delu. Velikost populacije je le med 32 in 38 parov. V sklopu projekta smo s pomočjo DOPPS-a in prostovoljcev spremljali razvoj mladičev na različnih lokacijah v Sloveniji in jih pri starosti približno petdesetih dni opremili z GPS-oddajniki, ki imajo vgrajen akcelerometer. Podatke smo pridobili od dveh mladičev, ki sta zapustila gnezdo konec poletja 2020. V tem času sta se premikala v starševskem območju in že opravila nekaj »ekskurzij« zunaj Slovenije. Zanimivo je, da sta se oba premikala na enakem območju, od Julijcev do Salzburga v Avstriji na severu ter Južno Tirolske v Italiji na zahodu. En orel pa je potoval še na jug do Istre in nazaj v Julijce prek Ljubljane. Podatki, zbrani v sklopu projekta, so prosto objavljeni na spletni strani Movebank (www.movebank.org) pod imenom »LifeTrack Golden Eagle Alps Public« in mobilni aplikaciji Animal Tracker.

TIM PROSTOVOLJCEV na terenu, od leve proti desni: Bor Mihelič, Teja Curk, Tomaž Mihelič, Ema Kmecl, Miha Žnidaršič, Primož Kmecl, Gaber Mihelič in Ruj Mihelič
foto: Arhiv DOPPS

Oddajnik z akcelerometrom in grafi s primeri vedenj, določenih s pomočjo akcelerometra

ŽIVLJENJSKO OKOLJE IN VARSTVO PLANINSKEGA ORLA

Danes večino planinskih orlov v centralni Evropi najdemo v alpskih in subalpskih predelih, kjer gnezdi v skalnih stenah in lovijo na alpskih goličavah. V teh območjih izkoriščajo orografsko dviganje zraka, ki ob stenah ustvari sunek dvigajočega se zraka in tako olajša njihov let. Če so življenjska okolja primerna, lahko najdemo orle tudi pod drevesno mejo, kjer gnezdi na drevesih. V preteklosti so bili orli bolj razširjeni tudi v nižinah, danes pa so na teh območjih zelo redki, saj gre za vrsto, ki se močno izogiba človeku.

Planinski orli uporabljajo za premikanje zrak, ki se termično dviga nad dobro osončenimi površinami zaradi segrevanja. S kroženjem v termiki lahko orli pridobijo višino in s spustom dosežejo naslednjo termiko, ki jim omogoča premagovati velike razdalje. Z graditvijo naselij in infrastrukture je razpoložljivost dobrih območij s termiko lahko bistveno manjša, kar lahko vpliva na razširjenost orlov.

ZAKLADI SREDI MESTA

KRAJINSKI PARK TIVOLI, ROŽNIK IN ŠIŠENSKI HRIB

// Mateja Nose Marolt; JP VOKA SNAGA, Služba Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib

Območje se je v preteklosti v zavest Ljubljancev zasidralo kot nepozidani mestni prostor za sprostitve in rekreacijo in tako ostaja tudi danes.

foto: **Artinfo.si**

Večji od newyorškega Central Parka in londonskega Hyde Parka se na severozahodnem delu Ljubljane razprostira Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib. Obsega mestni park Tivoli ter gozdni prostor Rožnika, Šišenskega hriba in Koseškega boršta s skupno površino 459 ha.

Območje je bilo kot naravna znamenitost zavarovano že leta 1984 v želji po ohranjanju naravne dediščine in krajinske identitete sredi mestnega okolja. Leta 2015 je Mestna občina Ljubljana pripravila nov odlok, v katerega je zapisala, da naj se na območju ohranjajo številne naravne vrednote, velika biotska raznovrstnost in krajinska pestrost. Od leta 2018 znotraj JP VOKA SNAGA deluje Služba Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, ki opravlja varstvene, strokovne, nadzorne in upravljalvske naloge v Krajinskem parku Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib.

Debla starih listavcev v parku Tivoli so življenjski prostor zavarovane vrste hrošča puščavnika (*Osmoderma eremita*). Tu najdemo eno največjih populacij v Sloveniji. Varujemo tako vrsto kot njen življenjski prostor.

foto: **Luka Šparl**

Območje Tivolija, Rožnika, Šišenskega hriba in Koseškega boršta je pomembno tako z vidika varstva naravnih vrednot in krajinskih značilnosti kot z vidika ohranjanja biotske raznovrstnosti. Mozaični preplet ohranjenih ekosistemov nadgrajuje več kot 2800 različnih vrst živih organizmov, med njimi tudi številne redke in ogrožene.

ZANIMIVA ZGODOVINA OBMOČJA

Širše območje Krajinskega parka Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib je prvič omenjeno v povezavi z vodom, zgrajenim v 2. stoletju, ki je izpod Šišenskega hriba oskrboval rimsko Emono.

Na pobočjih Rožnika so že v 15. stoletju uspevali sadovnjaki, vinogradi in gozd. Sredi 15. stoletja je na vrhu Rožnika stala bolnišnica za gobavce, predvidoma na istem mestu je bila zgrajena cerkev, kamor so meščani hodili na božjo pot in svež zrak.

Zametki mestnega parka Tivoli so bili vrtovi ob gradu Podturn (sedanjem Tivolskem gradu) in ob gradu Leopoldsrue (sedanjem Cekinovem gradu). Pot, ki je park pod Cekinovim gradom povezovala s Zoisovimi vrtovi v središču mesta in jo je tu in tam spremljal drevored, je bila iztočnica za načrtovanje Lattermannovih drevoredov. Ti so bili na pobudo mestne uprave zasajeni leta 1814, kar je bilo ključno za nastanek javnega mestnega parka.

Park Tivoli je med letoma 1921 in 1939 preuredil znameniti arhitekt Jože Plečnik, ki je zasnoval

široko sprehajališče v osrednjem delu parka kot navezo na mestno središče. Sprehajališče se konča pred stopniščem pod Tivolskim gradom in nosi ime po slovenskem impresionističnem slikarju Rihardu Jakopiču. Danes je sprehajališče znano tudi po razstavah fotografij velikega formata, ki so na prostem na ogled vse dni v letu.

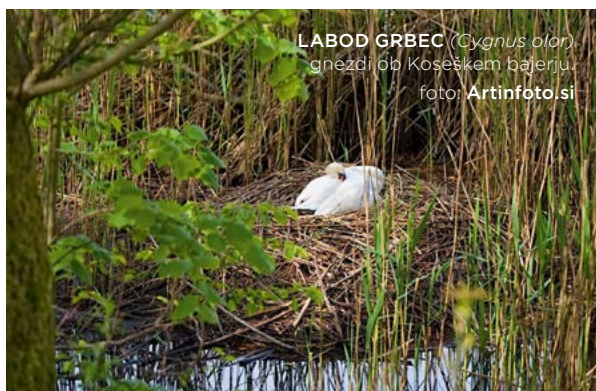
Gričevnati del Krajinskega parka je v 19. stoletju v celoti prerasel gozd. Postopoma se je območje zasedrilo v zavest Ljubljčanov kot nepozidan mestni prostor za sprostitev in rekreacijo in tako ostaja tudi danes.

NARAVA MESTU ZA DOBRO MEŠČANOV

Ohranjena območja narave in druge zelene površine v Ljubljani dajejo izjemne možnosti za kakovostno preživljanje prostega časa. Stik z naravo blaži siceršnje stresno življenje in delo, zato so socialne funkcije tega območja, še posebej rekreacijska, izjemno pomembne.

Na vzhodnem delu se območje začne z mestnim parkom Tivoli in nadaljuje v gričevnat gozdni prostor s številnimi vrhovi in dolinami. Na zahodni strani gričevje prehaja v uravnan nižinski svet Koseškega boršta in Za Mošenico, kjer se nižinski gozd prepleta z obdelovalnimi površinami. Območje zaključujeta Koseški bajer in Pot spominov in tovarištva.

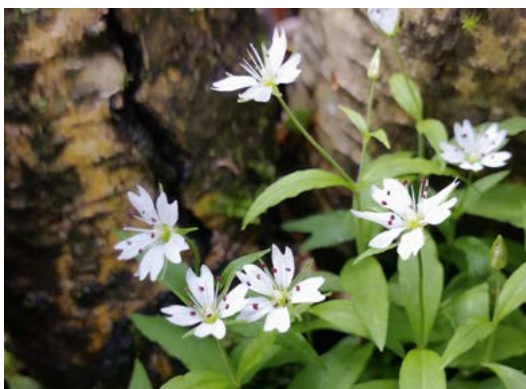
Obiskovalci v Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib prihajamo z različnimi nameni in pričakovanji. Pomembno je, da smo ob našem početju v parku obzirni do narave, drugih obiskovalcev, lastnikov zemljišč ter ljudi, ki v parku živijo ali delajo.

LABOD GRBEC (*Cygnus olor*)
gnezdi ob Koseškem bajerju.
foto: Artinfoto.si

BOGASTVO NARAVE V PRESTOLNICI

Ob inventarizaciji ptic leta 2005 je bilo na območju popisanih 60 gnezdil, vse skupaj pa je bilo na območju popisanih 99 vrst ptic. Najpogosteje se pojavljajo velike sinice (*Parus major*), ščinkavci (*Fringilla coelebs*), kosi (*Turdus merula*), taščice (*Erithacus rubecula*), škorci (*Sturnus vulgaris*), črnoglavke (*Sylvia atricapilla*), brglezi (*Sitta europaea*), sivi muharji (*Muscicapa striata*), domači vrabci (*Passer domesticus*) in vrbji kovački (*Phylloscopus collybita*). Poleg gnezdil se na območju pojavlja še več vrst, za katere gnezditvev ni bila potrjena. Neka-

Naravni spomenik Pod Turnom je klasično nahajališče **EVROPSKE GOMOLJČICE** (*Pseudostellaria europaea*). To drobno in nežno rastlino je tu odkril in leta 1762 prvič opisal avstrijski naravoslovec Franc Ksaver Wulfen.

foto: Luka Šparl

Pozorno oko v naravnem rezervatu Mali Rožnik lahko ugleda **OKROGLolistno ROSIKO** (*Drosera rotundifolia*).

foto: Luka Šparl

tere so bile zabeležene v preletu ali na zimovanju, kot npr. čížek (*Spinus spinus*), ki je pogost prezimovalc v krajinskem parku.

V sodelovanju z DOPPS-om vsako leto opravimo pregled in čiščenje gnezdilnic na območju parka. Poškodovane oziroma dotrajane gnezdilnice zamenjamo z novimi.

Na območju Koseškega bajerja že več let gnezdi labod grbec (*Cygnus olor*). A gnezdenje v urbanem okolju prinaša mnogo izzivov. Labodji par je leta 2019 vzgojil dva mladiča, čeprav se jih je izvalilo šest. V letu 2020 je zraslo šest mladičev, vsi so bili poleti v sodelovanju z Društvom za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije in Prirodoslovnim muzejem Slovenije tudi obročkani.

Poleg ptic smo na območju s popisi in spremljanji stanj zabeležili več kot 2800 vrst organizmov, med njimi tudi številne redke in ogrožene. Na območju je bilo popisanih več kot 700 različnih rastlinskih vrst, 500 vrst metuljev, več kot 1250 vrst gliv, 110 vrst hroščev, 50 vrst pajkov, 45 vrst kačjih pastirjev, 25 vrst sesalcev (od tega 9 vrst netopirjev), 11 vrst plazilcev in 11 vrst dvoživk ter 2 vrsti rakov.

V decembru 2020 smo se na Koseškem bajerju spopadli s posebnim izzivom – pojavom ptičje gripe. V dveh tednih so poginili trije labodi – odrasla samica in dva mladiča. Na podlagi strokovnega mnenja Nacionalnega referenčnega laboratorija za aviarno influenco Veterinarske fakultete v Ljubljani, s katerim so priporočili omejitev gibanja za preprečevanje širjenja viroze, je poveljnik Civilne zaščite Mestne občine Ljubljana odredil prepoved dostopa nepooblaščenim osebam h Koseškemu bajerju. Obala bajerja in nekatere bližnje poti so bile tako zaprte za obiskovalce. V času, ko smo bili tudi sicer deležni številnih omejitev zaradi ukrepov za preprečevanje širjenja okužb s koronavirusom, je bila zapora te priljubljene rekreativne in sprostitvene točke poseben izziv. Naravovarstveni nadzorniki smo v času zapore vsakodnevno opravljali nadzor območja – poleg spremljanja stanja preostalih ptic smo opravili številne pogovore z obiskovalci, saj je bilo razumevanje razlogov za zaporo in izogibanje območju pomemben dejavnik za preprečevanje širjenja okužb na bajerju in morebitnemu prenosu ptičje gripe na druge lokacije. Pri nadzoru so sodelovali tudi mestni redarji in inšpektorji MU MOL ter policisti Policijske postaje Šiška.

V **TIČISTANU** imajo ptice veliko skrivališč, za lažje gnezdenje je postavljeno večje število gnezdilnic.
foto: **Artinfo.si**

Narava v Krajinskem parku Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib je res izjemna. S hvaležnostjo do prednikov, ki so jo ohranili takšno, kot jo lahko občudujemo danes, moramo nadaljevati z iskanjem pravega ravnovesja med varovanjem in dejavnostmi, da jo bodo lahko opazovali in uživali tudi naši zanamci.

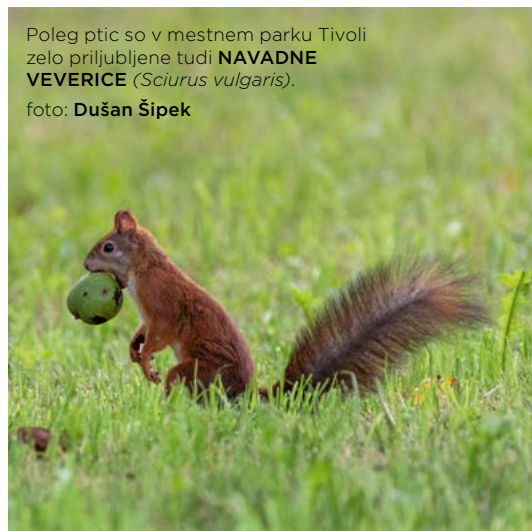
Več informacij o Krajinskem parku je na spletni strani www.kp-trsh.si, aktualno dogajanje pa lahko spremljate tudi na Facebook in Instagram profilu

V delu Krajinskega parka, ki ga imenujemo Tičistan, se ljudje že od nekdaj srečujejo s pticami in vevericami, jih hranijo ter opazujejo. Tako je spontano nastalo tudi poimenovanje tega območja. Območje leži med Tivoljskim in Cekinovim gradom. Ptice so postale do ljudi zaupljive in marsikdaj lahko vidimo, kako potrpežljivim obiskovalcem sedejo na roko. Ptice imajo tu veliko skrivališč, zaradi lažjega gnezdenja pa je tu postavljena še mreža primernih gnezdilnic.

Poleg ptic so v mestnem parku Tivoli zelo priljubljene tudi **NAVADNE VEVERICE** (*Sciurus vulgaris*).

foto: **Dušan Šipek**

Belorepec

// Al Vrezec

Nekatere najdbe mrtvih ptic dvignejo tako v stroki kot v javnosti več prahu. Takšna je bila tudi najdba mrtvega odraslega belorepca (*Haliaeetus albicilla*) maja leta 1997 v bližini Koprivnika na Kočevskem. Ptica je imela odstreljeno zgornjo polovico kljuna, zato je med ornitologi takrat veliko bolj završalo, saj je bil orel najden nedaleč od takrat edinega znanega slovenskega gnezda pri Kočevski Reki. Šlo je namreč za odraslega samca, kar je še povečevalo domnevo, da gre za samca gnezdečega para. Vendar je tamkajšnji par tistega leta uspešno gnezdil. Po veterinarskem pregledu kadavra se je izkazalo, da je ptica poginila od lakote, bila je namreč povsem

**IZ ZBIRK
PRIRODOSLOVNEGA
MUZEJA SLOVENIJE**

shirana. S poškodovanim kljunom se orel ni mogel prehranjevati, zelo verjetno pa je, da je k nam priletel od drugod, morda s Hrvaške. Verjetno se je skušal hraniti na mrhoviščih za medvede, a očitno je bil neuspešen. Ptico je v muzej prevzel takratni kustos Janez Gregori, preparat pa je kot študijski meh, ki je danes shranjen v muzejski zbirki pod številko 3006, pripravil Vilijem Žgavec. Primerek je sicer le eden izmed dokazov nezakonitega lova na velike ujede v Sloveniji, ki so shranjeni v zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije. Poleg ustreljenega belorepca so iz zadnjih 30 let takšni še planinski orel, beloglavi jastreb in sokol selec.

foto: **David Kunc**

KAKO DOLGO ŽIVIJO PTICE?

// prevod in priredba: Petra Vrh Vrezec

Ljudje smo vajeni ugibati o starosti ljudi in tudi drugih živih bitij po zunanosti: »Sosedov pes ima od starosti že sive lise po kožuhi in 'težak korak', ogromno drevo v parku je moralo biti posajeno že pred desetletji,« ipd. Starosti ptic pa tako ne moremo presojati, saj ne postanejo sive, »artritične«, z vsakim novim letom se ne povečajo, ne puščajo rastnih obročev, da bi jih lahko šteli ... Ko ptica razvije perje do odraslosti, se na zunaj, razen ob letni golitvi, več ne spreminja. Kako so sposobne takšnega izjemnega dosežka, še ni povsem jasno, verjetno pa je to povezano s presnovo. Dejstvo, da ptice ne kažejo fizičnih znakov staranja, nam postavlja vprašanje, kako dolgo res živijo.

Odgovor na zastavljeno vprašanje ni tako preprost, kot je videti na prvi pogled. Splošno pravilo pravi: večja ko je ptica, dlje bo živela. Toda to ne velja vedno. Nekatere večje skupine ptic, zlasti albatrosi, res živijo dlje, a dolgoživost lahko dočakajo tudi precej manjši galebi in čigre.

OD "STAROSTI" UMRE LE MALO PTIC

Potrjena starost ptice je odvisna od podatka, kdaj se je ptica izlegla, ki pa ga navadno nimamo, če se je ptica izvalila v naravi. Za ocenjevanje starosti divjih ptic raziskovalci uporabljajo številne posredne metode, ki omogočajo okvirno določitev let, saj od "starosti" umre le malo ptic. Nekatere posamezne ptice so živele presenetljivo dolgo, kar so v dolgoletnih raziskavah ugotovili številni evropski raziskovalci in obročkovalci; najbolj dolgoživi kos (*Turdus merula*) je živel 21 let (Nemčija), rumenoglavi kraljiček (*Regulus regulus*) 5 let in 5 mesecev (najden na Danskem), menišček (*Parus ater*) 9 let in 5 mesecev (Irska), velika sinica (*Parus major*) kar 15 let in 5 mesecev (Nemčija). Krokar (*Corvus corax*), najden na Norveškem, je živel 23 let in 3 mesece! Številne vodne ptice so v naravi preživele kar 30 let, morske ptice, kot so galebi in albatrosi, pa beležijo od 30 do 40 let.

NAJSTAREJŠA PTICA PRI NAS

Tudi slovenski obročkovalci so našli nekaj rekorderjev v številu let. Čížek (*Spinus spinus*), ki je bil leta 1990 obročkan v Sloveniji, je bil v starosti nekje 23–24 let ponovno ujet leta 2013. Tudi kmečka lastovka (*Hirundo rustica*) je pri nas podirala evropski rekord – 11 let. Rekorder je bil tudi leta 1988 v Linzu obročkani labod grbec (*Cygnus olor*), ki so ga v starosti 25 let našli v Verdu pri Vrhniki. Ker je bil obročkan kot odrasel, je njegova dejanska starost nekje 28 let, kar je nekdanji evropski rekord. Grbci pa naj bi po novih podatkih dočakali vsaj 38 let.

Čížek (*Spinus spinus*) je bil leta 1990 obročkan v Sloveniji in v starosti 23 let ponovno ujet leta 2013. Velja za slovenskega in kot kaže tudi evropskega rekorderja v starosti med predstavniki svoje vrste. foto: iStock

Po podatkih Guinnessove knjige rekordov naj bi bil kakadu Cookie najstarejša živeča ptica doslej. V Živalskem vrtu Brookfield blizu Chicaga je živel kar 83 let.

Ptice v ujetništvu, zaščitene pred naravnimi nevarnostmi, imajo precej daljšo življenjsko dobo od ptic v naravi. Kratka življenjska doba prostoživečih ptic je posledica številnih nevarnosti, s katerimi se spopadajo dan na dan od izvalitve naprej: plenilcev, bolezni, nesreč, selitev, stradanja, izgub življenjskega okolja in lova, zato imajo zabeleženi rekorderji izjemno srečo.

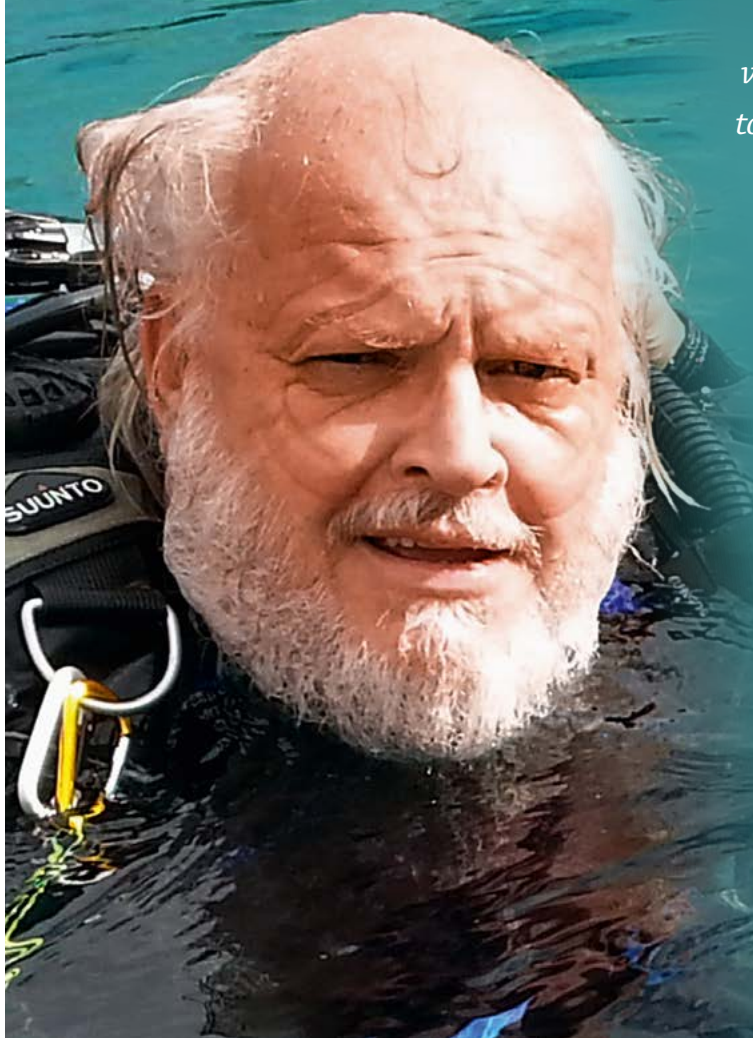
VIR

- <https://www.birdwatchersdigest.com/bwdsite/connect/youngbirders/your-questions-answered-facts.php> (nazadnje obiskano 17. 5. 2021)
- <https://euring.org/data-and-codes/longevity-list?page=5> (nazadnje obiskano 17. 5. 2021)
- http://web.stanford.edu/group/stanfordbirds/text/essays/How_Long.html (nazadnje obiskano 17. 5. 2021)

LOVRENC LIPEJ - »ORNITOLOŠKO ZNANJE MI PRIDE PRAV PRI RAZISKAVAH MORSKE EKOLOGIJE«

// pogovarjala se je Petra Vrh Vrezec

Lovrenca Lipeja bolj poznamo po njegovih raziskovalnih aktivnostih v morski ekologiji (tudi v Svetu ptic smo brali nekaj njegovih prispevkov na to temo), a članom se vam bo gotovo zdelo zanimivo »razkritje«, da se že od najstniških let navdušuje nad pticami oz. prehranjevalno ekologijo sov in ujed v rodni Istri. Sicer je dolgoletni član DOPPS-a in je pred leti v sklopu DOPPS-ovega projekta SIMARINE-NATURA prevzel študijo raziskave prehrane vranjekov v slovenskem morju. Lovrenc je raziskovalec na Morski biološki postaji Nacionalnega inštituta za biologijo in redni profesor za ekologijo na Oddelku za biodiverziteti Univerze na Primorskem, na Univerzi v Mariboru in Ljubljani, občasno pa tudi na Univerzi v Novi Gorici. Objavil je okoli 100 znanstvenih prispevkov ter tudi strokovne in znanstvene monografije. Med drugim je že 25 let odgovorni urednik znanstvene revije z mednarodnim uredniškim odborom Annales za istrske in mediteranske študije.

LOVRENC LIPEJ je raziskovalec na Morski biološki postaji Nacionalnega inštituta za biologijo in redni profesor na različnih univerzah. Od najstniških let se navdušuje nad pticami, še posebej nad sovami in ujedami.

foto: **Boris Šuligoj**

Lahko poveste, od kdaj se navdušujete nad pticami in kako in kdaj ste spoznali DOPPS?

Nad naravo se navdušujem že od malih nog, saj sva s sošolcem Mitjem Kaligaričem (mimogrede, sošolca sva bila v osnovni šoli, gimnaziji in na faksu), ki je danes ugleden profesor na mariborski univerzi, spoznavala naravne lepote Slovenske Istre. Resneje pa sem ptice začel opazovati v gimnazijskih letih in kot študent. Takrat sem spoznal Iztoka Geistra in DOPPS.

S primorskimi ornitologi ste ustanovili društvo Ixobrychus. Lahko delite kakšen zanimiv spomin iz tega časa z nami?

Veliko jih je bilo, še posebej skupaj z Miranom Gjerkešem, s katerim sva spoznavala ornitofavno Istre, še posebej ujede in sove. Najbolj neprijeten dogodek,

čeprav se mi danes zdi zelo smešen, je bil, ko so me avgusta 1992, v času vojne na Hrvaškem, pod daljnovidom v dolini reke Mirne, na katerem sem slikal gnezdo s tremi mladiči škrjančarjev, pričakali trije povsem zamaskirani hrvaški vojaki. Najprej so me dobro prestrašili, češ da sem saboter, ko pa si je eden od njih z obraza obrisal sajasto barvo, sem prepoznal znano lice lokalnega lovca, s katerim sva se v tistih krajih večkrat videla. Najbolj smešen prizor, ki si ga pogosto priključim v spomin, je, ko sva s Tihomirjem Makovcem v Kontarini pri Bujah pobirala izbljuvke pegaste sove. Od vseh možnih razpoložljivih niš, ki jih je ponujalo opuščeno gospodarsko poslopje, si je pegasta sova za svojo nišo izbrala prostor v podu pod premaknjeno desko. Ko je zletela Tihomirju spod nog, je bilo to res nekaj zelo smešnega. Še in še bi lahko našteval. Pa tudi prvega srečanja z velikim klinkačem ne pozabiš nikoli.

Dominantni samec
USTNAČE PAVLINKE
(*Symphodus ocellatus*)
na gnezdu
foto: Lovrenc Lipej

Katere so bile vaše prve resnejše raziskave ptic?

Veliko sem se ukvarjal s sovami in ujedami in nekaj od tega tudi objavil v znanstveni publicistiki. Predvsem so bili to prispevki o prehranjevalni ekologiji sov, torej s področja, na katerem sem diplomiral. Skupaj s kolegom Gjerkešem sva objavila prispevke o prehranjevalni ekologiji pegaste sove, o prehrani lesne sove v okolici Škocjanskih jam, o prehrani velike uharice na Kraškem robu, o netopirjih v prehrani sov, o prehrani rdečenoge postovke, o primerjavi prehranskih navad sov in ujed na Kraškem robu, pticah v vinogradih in še marsikaj. Dvanajst let sem redno hodil v Sečoveljske soline in popisoval gnezda postovk, opravljal biometrijo jajc in redno tehtal mladiče. Žal sem o tem objavil komajda kaj, to pa velja tudi za mnoge druge podatke.

Pred leti ste preučevali prehrano vranjekov? Kako je potekala raziskava in kaj zanimivega ste odkrili?

Odločitev za preučevanje vranjeka je bila posledica negativnega slovesa, ki se je v Sloveniji krepil zaradi problemov s kormorani in pa dejstva, da gre za ptico, katere delež v Sloveniji pojavljajočih se primerkov dosega več kot 10 % celotne podvrste. Po drugi strani je bila to enkratna priložnost povezati znanje, ki sem ga osvojil kot raziskovalec obrežne ribje populacije v Jadranu, in ornitologijo, mojo nekdanjo ljubezen. Raziskava, ki je temeljila na več kot 20.000 primerkih plena v triletnem obdobju, je pokazala, da vranjek pleni v največji meri glavače, še posebej črnega glavača. Je povsem ribojeda vrsta ptice, saj je bilo v prehrani poleg rib (99,9 %) le še nekaj glavonožcev in rakovic. Vranjek ne povzroča nobene gospodarske škode, saj nobena izmed vrst, ki jo pleni, nima komercialne vrednosti. Sedaj nas zanima, kako je s plenilskim pritiskom na črnega glavača. Mojemu študentu sem zaupal magistrsko

Rdeča nit mojega raziskovanja je bila vedno povezana z neinvazivnimi in nedestruktivnimi tehnikami vzorčenja, in k tem stremim tudi danes.

nalogo, ki naj bi obelodanila, ali vranjeki lovijo glavače, ki so v okolju največji, ali neselektivno. Rezultati so pokazali, da starejše in bolj izkušene ptice plenijo večje osebkke črnih glavačev, in sicer predvsem samce, mlajši osebki, ki se zadržujejo na gojiščih školjk v Sečoveljskem zalivu, pa primerke glavačev, kot so zastopani v naravi glede velikosti. Skratka, odrasli so bolj specializirani, mladiči pa oportunistični.

SABLJARKA
(*Recurvirostra avosetta*)
pri hranjenju
foto: Lovrenc Lipej

Ulov redkega globinskega morskega psa šesteroškrgarja je bil za desetletnika izjemen dogodek.

foto: arhiv
Lovrenca Lipeja

Poskušamo odkriti, kako bi lahko zaustavili negativne trende v okolju ali vsaj kako omiliti njihov vpliv. Prvi rezultati o gojenju alg cistozir so zelo obetavni, prav tako imamo uspehe pri gojenju sredozemske kamene korale, ki je zelo ogrožena vrsta koralnjakov, ki se tudi v našem morju spoprijema z bledenjem koral (coral bleaching).

Vaša raziskovalna specialnost so morski psi. Ali vidite kakšno podobnost med raziskavami morskih psov in ptic? So nekateri principi dobro razvitih ornitoloških metod uporabni tudi pri raziskavah drugih živalskih skupin. Torej, ali vam ornitološko znanje pomaga tudi pri vaših raziskavah?

Vsi morski psi so plenilci, zato jih najraje primerjam z ujedami in sovami. Znanje, ki sem ga pridobil kot študent, še posebej tisto, ki je povezano s prehranjevalno ekologijo, je bilo zelo koristno. Tudi razumevanje nekaterih posebnosti iz ornitologije, kot je obratna spolna dvoličnost, ki se kaže v večjih samicah pri nekaterih sovah, skobcu, kragulju, mnogih sokolih in drugih, je uporabno pri raziskovanju spolne dvoličnosti morskih mačk.

A ujede in sove lahko še vedno opazuješ v naravi, medtem ko so vsi morski psi in skati, ki jih dobimo, mrtvi, in so se v ribiške mreže ujeli kot prilov (bycatch). Zato poskušamo karseda učinkovito izkoristiti dobljeni material in ga uporabiti poleg raziskav osnovne biometrije in prehranjevalne ekologije še za raziskave razmnoževalne biologije, analize različnih onesnaževal, raziskave infestacije z zajedavci in še marsikaj.

Še bolj kot pri morskih psih je ornitološko znanje uporabno pri nekaterih vrstah rib, kot so ustnače. Te lahko gradijo zelo umetelna gnezda, ki so na moč podobna ptičjim. Tudi imena so pri nekaterih ustnačah takšna kot ptičja, na primer morska vrana (*Labrus merula*) ali morski drozg (*Labrus turdus*). Pred leti smo naredili zelo obsežne nidobiološke raziskave treh vrst ustnač, katerih metoda se ne razlikuje od klasičnih študij gnezditvenih značilnosti, ki jih uporabljajo ornitologi. Problem je le v tem, da smo pod vodo omejeni s časom preučevanja, saj zraka v jeklenki velikokrat prehitro zmanjka ...

Vam uspe ob vsem tem delu najti čas tudi za opazovanje ptic?

Seveda, čeprav to počnem bolj ali manj žal le v domačih krajih Slovenske Istre in Čičarije. Včasih je dovolj krajši izlet, pogosto pa vzamem tudi fotoaparata s teleobjektivom in fotografiram ptice. Opazovanje ptic je vse kaj več kot raziskovalna metoda. Zame je način sprostitve, zabave, rekreacije in še kaj. Da ne bi bil prikrajšan za opazovanje ptic, sem postavil tudi DOPPS-ovo gnezdilnico (v kateri je že prvo leto gnezdila velika sinica), pozimi pa redno nastavljam lojene pogače in zrnje.

Pripravljen na opazovanje in fotografiranje ptic, januar 1979
foto: Mitja Kaligarič

Zaposleni ste kot raziskovalec na Morski biološki postaji Nacionalnega inštituta za biologijo in ste poleg tega tudi redni profesor na Oddelku za biodiverzitetno Univerze na Primorskem. Kakšni so vaši izzivi danes?

Rdeča nit mojega raziskovanja je bila vedno povezana z neinvazivnimi in nedestruktivnimi tehnikami vzorčenja, in k tem stremim tudi danes. Zaradi dogajanja v zadnjih letih se s sodelavci v okviru delovne enote, ki jo vodim, ukvarjamo z vsebinami, kako povrniti nekdanje stanje nekaterih najpomembnejših vrst biogradnikov v slovenskem delu Jadrana. V zahodnem Sredozemlju so namreč izginile velike površine, ki so jih v obrežnem pasu pokrivala alge cistozire, ki tvorijo v morju gozdičke, krčijo se morski travniki in upadajo populacije nekaterih organizmov, med katerimi je tudi leščur.

PODNEBNE SPREMEMBE – DUPLARJI NA PREIZKUŠNJI

// Monika Bajc Tomšič

Pravilno napovedovanje verjetnih posledic podnebnih sprememb je ključno za ohranjanje vrst v spreminjajočih se ekosistemih. V raziskavi so znanstveniki preučevali vzorce sočasnega pojavljanja štirih vrst ptic znotraj gozdnega ceha* duplaric in vpliv podnebnih sprememb na njihovo razširjenost danes ter v prihodnosti. Predvidevali so, da bo raziskava potrdila drugačno porazdelitev v prihodnosti ter da bo spremenjena tudi zastopnost štirih vrst ptic duplaric: črne žolne (*Dryocopus martius*), koconogega čuka (*Aegolius funereus*), lesne sove (*Strix aluco*) in kozače (*Strix uralensis*).

Z ZBIRANJEM PODATKOV POGLED V PRIHODNOST

Študija je potekala na območju Alp. En niz podatkov so zbrali s projektnimi raziskavami od leta 2000 do 2017 in s pomočjo različnih spletnih platform (41.911 zapisov), drug niz podatkov pa je bil pridobljen v raziskavi leta 2017. Z različnimi metodami so modelirali trenutno in potencialno porazdelitev vseh obravnavanih vrst in ovrednotili, kako bi lahko predvidene spremembe spremenile prostorsko sobivanje teh vrst v skladu z odnosi med njimi.

ODZIV NA PODNEBNE SPREMEMBE

Pokazali so, da so za napovedovanje porazdelitve vrst pomembne tako okoljske spremenljivke (življenjsko okolje in podnebje) kot medvrstni odnosi. Matematični modeli so dobro napovedovali trenutno porazdelitev vrst, zato so bili uporabljeni za oceno morebitnih sprememb v tem cehu kot odziv na prihodnje podnebne spremembe.

Vrste se različno razporejajo glede na značilnost gozda in nadmorsko višino. Dokazali so, da je za koconogega čuka bolj primeren iglasti, za lesno sovo pa listnati gozd, medtem ko delež iglastega gozda na lesno sovo vpliva celo negativno. Prav tako so dokazali, da imata kozača in lesna sova raje delno pokritost gozda. V študiji so potrdili pozitiven vpliv črne žolne na koconogega čuka ter negativen učinek lesne sove na koconogega čuka (njen glavni plen). Predvideva se, da je skoraj celotno območje razširjenosti koconogega čuka primerno tudi za črno žolno. Prekrivanje v razširjenosti med koco-

nogim čukom in lesno sovo naj bi se v prihodnosti zaradi bolj blagega podnebja povečalo predvsem v centralnih Alpah. Prekrivanje med koconogim čukom in kozačo naj bi se zmanjšalo, med lesno sovo in njenim plenilcem in tekmečem kozačo pa zelo verjetno povečalo. Ker bi prekrivanje s črno žolno in kozačo ostalo približno nespremenjeno, bodo podnebne spremembe negativno vplivale na koconogega čuka tako neposredno (s krčenjem primernih območij) kot posredno z verjetnim povečanjem prekrivanja z lesno sovo.

Podnebne spremembe naj bi tako najbolj vplivale na porazdelitev koconogega čuka, ki je med preučevanimi vrstami najbolj občutljiv glede medvrstnih odnosov, saj naj bi se njegovo območje razširjenosti močno zmanjšalo (izgubil naj bi okrog 65 % sedanjega). Zaradi bolj ustreznih nižjih temperatur naj bi se pomaknil na višje nadmorske višine. Kozača naj bi primeren življenjski prostor zasedla v Avstriji in srednjih in zahodnih Alpah, kjer je trenutno ni. Lesna sova naj bi se predvsem v srednjih Alpah razširila na višje nadmorske višine. Porazdelitev črne žolne pa naj se ne bi spreminjala.

GROŽNJA KOCONOGEMU ČUKU IN POJAVLJANJE KOZAČE NA ZAHODU

Zaskrbljujoče je, da bo v prihodnosti zaradi podnebnih sprememb najbolj na udaru koconogi čuk zaradi zmanjševanja območja razširjenosti v Evropi. Zanimivo pa je, da rezultati modeliranja nakazujejo na potencialno razširjanje kozače na zahod, saj je do nedavnega bila omejena bolj na vzhodno stran Alp in vzhodno Evropo.

Podnebne spremembe naj ne bi vplivale na spremenjeno območje razširjenosti **ČRNE ŽOLNE** (*Dryocopus martius*).
foto: **Miran Krapež**

SLOVARČEK

***GOZDNI CEH** je skupina vrst, ki izkorišča enake ali podobne gozdne vire.

LITERATURA

BRAMBILLA, M., SCRIDEL, D., BAZZI, G., ILAHIANE, L., IEMMA, A., PEDRINI, P., BASSI, E., BIONDA, R., MARCHESI, L., GENERO, F., TEUFELBAUER, N., PROBST, R., VREZEC, A., KMECL, P., MIHELIC, T., BOGLIANI, G., SCHMID, H., ASSANDRI, G., PONTARINI, R., BRAUNISCHI, V., ARLETTAZ, R., & CHAMBERLAIN, D. (2019): Speciesinteractionsand climate change: How the disruption of species co-occurrence will impact on an avian forest guild. – *Wiley, Global Change Biology* 2020;00: 1-13.

LESNA SOVA
(*Strix aluco*)
foto: Alen Ploj

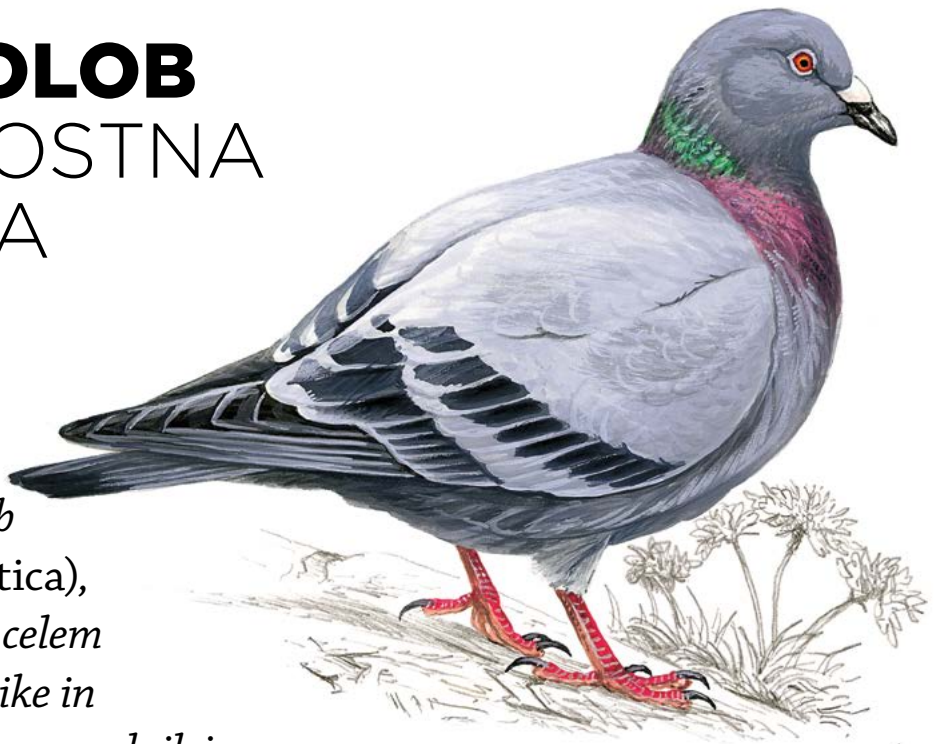

SKALNI GOLOB IN SKRIVNOSTNA IZGINJANJA

// Monika Širca

Ena izmed danes najpogostejših ptic v mestih je domači golob (Columba livia domestica), ki je razširjen skoraj po celem svetu, z izjemo Antarktike in arktičnih predelov. Njegov prednik je skalni golob (Columba livia), ki je bil približno v 11. stoletju udomačen v sredozemskih krajih in na Bližnjem vzhodu. Ljudje so ga selekcionirali za potrebe prenašanja pošte, športa, bojevanja, dekoracije ter prehrane. Domači golob je na videz lahko enak skalnemu, med njima so mogoča tudi križanja, zato je preučevanje le-teh oteženo, genetsko čiste populacije skalnih golobov pa izginjajo.

SKALNI GOLOB (*Columba livia*) je prednik danes ene najpogostejših mestnih ptic – domačega goloba (*Columba livia domestica*).

ilustracija: Mike Langman / RSPB images

je na taistem območju živel neandertalec (*Homo neanderthalensis*). Skalni golob je najverjetneje zagotavljal stabilno oskrbo s hrano v mnogih predelih, ki so jih takrat naseljevali ljudje. V Gorhamovi jami na Gibraltarju so predstavniki vrste *Homo neanderthalensis* uporabljali skalne golobe v prehranske namene. Ti so namreč zaradi svojega načina življenja v kolonijah in sposobnosti hitrega razmnoževanja zelo primeren vir hrane. Njihova uporaba ni bila le občasna, saj so v jami o tem našli večkratne dokaze, in to v različnih časovnih obdobjih.

KOMPLEKSNOŠT KRIŽANJA

Skalni in domači golob se med seboj lahko uspešno parita, kar je sicer možno preprečiti z ustrezno geografsko izolacijo. Pri parjenju prihaja do križanja, kar se med potomci kaže z drugačno morfologijo (t. j. videzom), vedenjem in ekološkimi značilnostmi kot pri njihovih starših. Na univerzi v Kansasu so denimo ugotovili, da si sardinski golobi delijo približno 88 % genov z osebki na celinskem delu Italije

PRVI STIKI SKALNEGA GOLOBA S ČLOVEKOM

Skalni golob naravno gnezdi na klifih in na vhodih večjih jam. Prav to mu je omogočilo tesne stike z ljudmi, ki so v paleolitiku prebivali v jamah še pred prihodom mislečega človeka (*Homo sapiens*) v Evropo. Prvotno območje razširjenosti skalnega goloba vključuje srednji pas Evrazije, takrat

in okoli 73 % z golobi v Severni Ameriki. Skalni golobi se torej med seboj morfološko razlikujejo tudi v različnih delih sveta. Populacije domačih golobov sicer ne izvirajo samo iz udomačenih skalnih golobov; pomemben prispevek v genski bazen domačih populacij prihaja iz skalnih golobov tudi s tem, ko domači golobi pobegnejo od svojih gojiteljev ali pa jih ti izpustijo. Tudi v urbanem okolju, zlasti v cerkvah, stolpih in mestnih obzidjih, si skalni golob najde mesto za počitek. Stavbe v bližini hrane večinoma uporablja čez dan, ponoči pa se vrača v svojo kolonijo. Če so viri hrane ali vode dostopni celo leto in bližnje stavbe ponujajo ustrezno zavetje, se tja tudi naseli.

GEOGRAFSKE RAZLIKE MED NJIMI

Trenutna razširjenost skalnih golobov vključuje nekatere severozahodne dele Evrope, dele severne Škotske, nekatere obalne predele Sredozemlja ter gorata območja vzhodne Evrope in Bližnjega vzhoda do severne Indije. Pri nas v naravnih življenjskih okoljih gnezdi v nekaterih skalnih stenah in jamah jugozahodne Slovenije, predvsem na Kraškem robu (v Osapski steni, Mišji peči, Črnokalski steni ...), v okolici Planinske jame in Predjamskega gradu ter v Škocjanskih jamah. Med različnimi geografskimi regijami so se zaradi geografske ločenosti med njimi razvile velikostne razlike. Ob različnih vremenskih razmerah, dostopu hrane, izpostavljenosti onesnaževal in drugih okoljskih dejavnikih pa so bile tudi drugače izražene, kar je botrovalo nastanku različnih podvrst.

PODVRSTE SKALNEGA GOLOBA

Evropski skalni golob (*C. l. livia*) je najbolj pogosta podvrsta. Razširjen je v zahodni in južni Evropi, severni Afriki in Aziji do zahodnega Kazahstana, severnega Kavkaza, Gruzije, Cipra, Turčije, Irana in Iraka. Kanarski skalni golob (*C. l. canariensis*) je manjši in običajno temnejši od evropskega skalnega goloba, pojavlja se na Kanarskih otokih. Tudi senegalski skalni golob (*C. l. gymnocyclus*) je manjši in temnejši od evropskega in je razširjen na območjih od Senegala in Gvineje do Gane, Benina in Nigerije. Oazni skalni golob (*C. l. dakhlae*) pa je manjši in precej svetlejši od prej naštetih. Najdemo ga le v dveh oazah v osrednjem Egiptu. Nekatere druge podvrste so še saharški skalni golob (*C. l. targia*), arabski

skalni golob (*C. l. palaestinae*), iranski skalni golob (*C. l. gaddi*), indijski skalni golob (*C. l. intermedia*) ter mongolski skalni golob (*C. l. nigricans*).

GOLOBI V PARKU ŠKOCJANSKE JAME

V popisih za *Atlas ptic Slovenije* so popisovalci skalne in domače golobe razlikovali glede na lokacijo gnezdišč. Kljub gnezdenju v skalnih stenah so bili mnenja, da videz opazovanih golobov kaže na to, da v Parku Škocjanske jame gnezdi domača oblika. Ni jasno, ali genetsko čiste populacije skalnih golobov v Sloveniji sploh obstajajo.

Pri nas skalni golob gnezdi v nekaterih skalnih stenah in jamah jugozahodne Slovenije.

foto: **Al Vrezec**

JE POPULACIJE GENETSKO ČISTIH LINIJ DANES SPLOH MOGOČE VAROVATI?

K izginjanju populacij skalnega goloba je veliko pripomogel tudi človek, saj je s svojim delovanjem omogočil križanje in prevlado domačega goloba. Največji vpliv na zmanjševanje populacij skalnega goloba je imelo udomačevanje le-teh, spreminjanje življenjskega okolja z zmanjševanjem geografskih ovir in postavitvijo mest ter nenazadnje tudi lov, ki je danes v večini držav prepovedan. Ker ima človek s svojimi aktivnostmi največji vpliv na izginjanje čistih populacij skalnega goloba, bi bilo uspešno varovanje le-tega še mogoče le v predelih brez človeške civilizacije, ki pa v območju razširjenosti skalnega goloba ne obstajajo.

Skalni in domači golob se med seboj lahko uspešno parita, kar se med potomci kaže z drugačno morfologijo in vedenjem kot pri njihovih starših.

foto: vse **Enej Vrezec**

ŽIVLJENJE V ZELENEM

DIVJI PETELIN

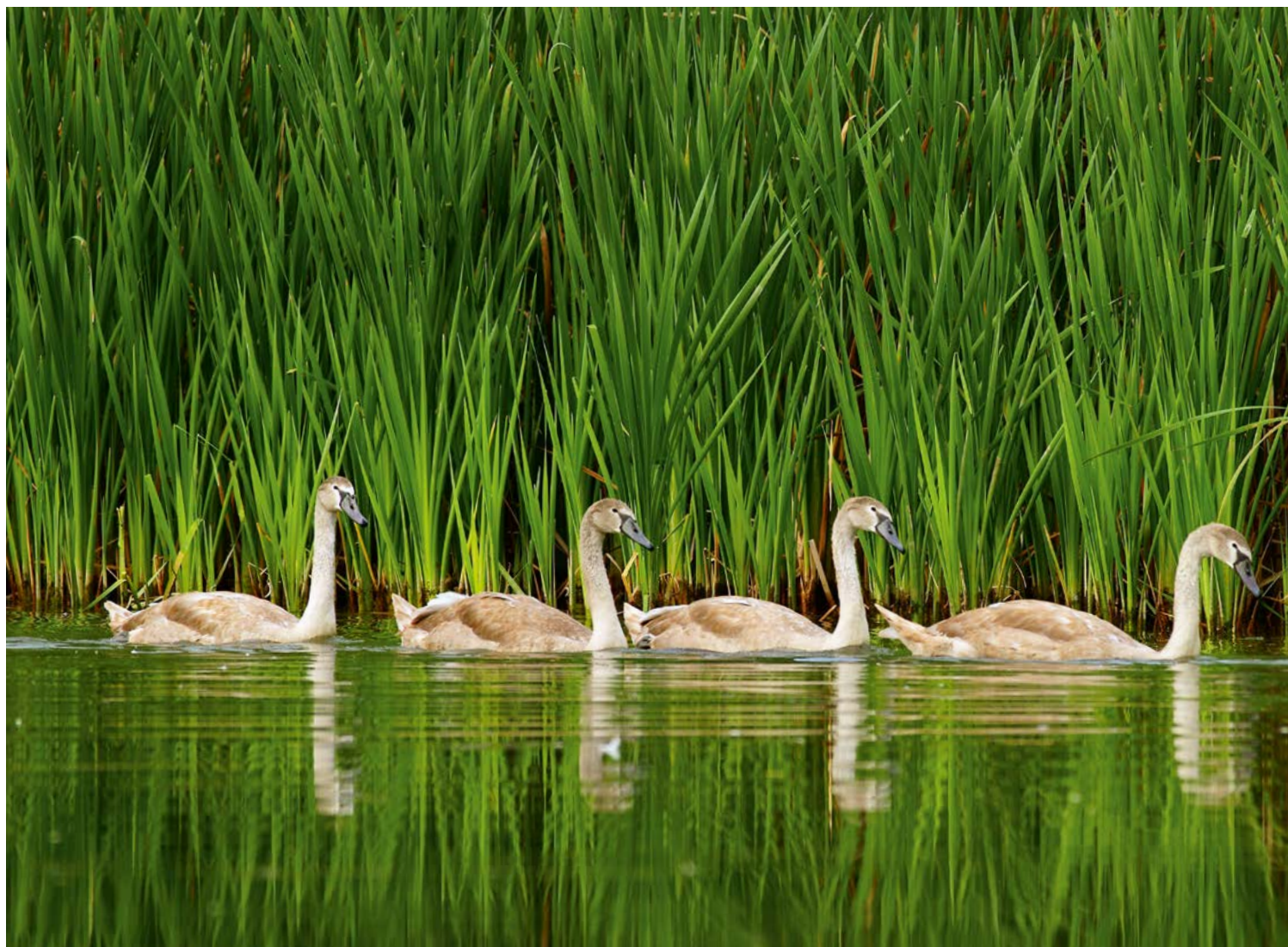
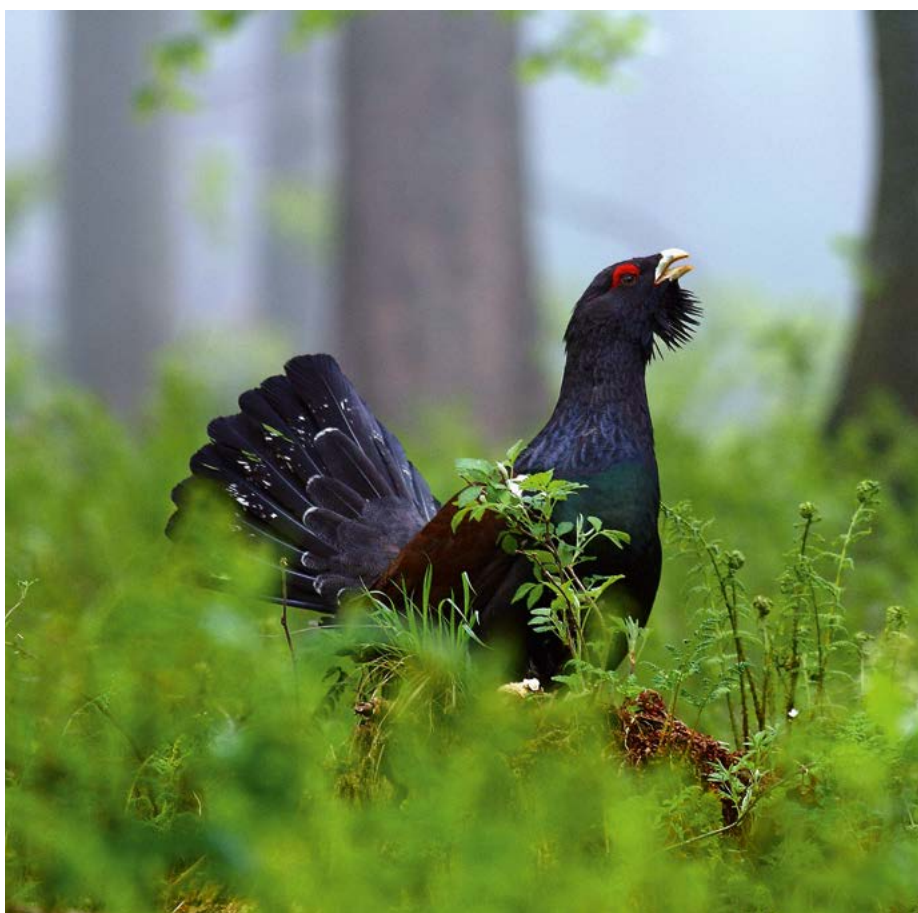
Hodil sem po gozdu in naletel na divjega petelina (*Tetrao urogallus*). Umaknil sem se na varno razdaljo. Ta neverjetno lepa ptica je ponosno razkazovala svoje čare, jaz pa sem jih pridno beležil na spominsko kartico.

VODOMEC

Nisem in nisem imel te sreče, da bi fotografiral vodomca (*Alcedo atthis*). Nekega dne se je le pokazal. Zaradi njegove lepote sem ga prvič bolj opazoval in občudoval in manj fotografiral.

KONVOJ LABODOV GRBCEV

Fotografija je nastala na umetnem jezeru v Dravogradu, kjer sem v šotoru čakal na vodomca. Okoli trsja se je pripeljal konvoj labodje družine. Ni bilo časa, da bi zamenjal objektiv, zato sem se odločil in fotografiral samo mlade labode grbce (*Cygnus olor*).

Kreativnost v fotografiranju mi daje neizmerno zadovoljstvo in možnost iskanja nečesa še nevidenega.

ALEKSANDER ČUFAR

IZOBRAZBA: radiološki inženir // ZAPOSLOITEV: upokojenec

O FOTOGRAFIRANJU: Na začetku srednje šole sem postal član alpinističnega odseka Škofja Loka. Zahajanje v gore in fotografiranje naših alpinističnih podvigov me je popeljalo v fotografijo. Do danes sem osvojil več kot 1200 fotografskih nagrad. Mojster fotografije Fotografske zveze Slovenije sem postal leta 2009, Master PSA (mojster Ameriške fotografske zveze) pa leta 2015. FIAP (svetovna fotografska zveza) mi je leta 2018, kot prvemu v Sloveniji, podelil naziv Excellence FIAP Diamond 3 (diamantni odličnik 3).

Možnosti fotografije so brezmejne, kreativnost mi daje neizmerno zadovoljstvo in možnost iskanja nečesa še nevidenega. Fotografija mi pomeni način življenja in prav zato vsak prosti trenutek izkoristim za iskanje novih fotografskih izzivov.

Moja fotografska oprema je bila v analogni dobi znamke Minolta, sedaj, v digitalni, pa Sony. Pri fotografiranju ptic mi odlično služi 4,5/400 mm Minolta AF objektiv.

foto avtorja:
Tomaž Benedičič

ZELENA LUČ ZA UNIČENJE ŠE ZADNJIH OSTANKOV PRAGOZDOV

// Tilen Basle

GOZDNI REZERVATI
sestavljajo zgolj 0,8 %
slovenskih gozdov.
foto: **Simon Kovačič**

Vlada je na spletni strani e-Demokracija marca objavila predlog sprememb Uredbe o varovalnih gozdovih in gozdovih s posebnim namenom, ki bodo tudi v strogih gozdnih rezervatih omogočile izvajanje gozdarskih ukrepov ob prenamnožitvi podlubnikov. Z uveljavitvijo sprememb bo v gozdnih rezervatih, ki sestavljajo zgolj 0,8 % slovenskih gozdov, omogočena sečnja dreves ter odstranjevanje in sežiganje lubja. Pred temi posegi pa niso zaščiteni niti pragozdni ostanki, zadnji koščki prvobitne krajine, ki v Sloveniji pokriva samo še 0,04 % gozdne površine.

Tomaž Mihelič, ki kot gozdar in varstveni ornitolog na Društvu za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS) spremlja učinke gozdarstva na zavarovane vrste ptic, je ob tem povedal: »V Sloveniji bi morali narediti vse, da povečamo površino gozdnih rezervatov, namesto da z nepremišljenimi ukrepi ogrožamo že obstoječe. Da je gozdnih rezervatov v slovenskih gozdovih premalo, se je jasno pokazalo šele z uvajanjem evropske zakonodaje. Brez njih in večjih površin naravi prepuščenega gozda bomo izredno težko zagotovili dolgoročno ohranitev najbolj ogroženih vrst živali, ki so specialisti starih, klimaksnih gozdov.«

V Sloveniji bi morali narediti vse, da povečamo površino gozdnih rezervatov, namesto da z nepremišljenimi ukrepi ogrožamo že obstoječe.

V mreži nevladnih organizacij za trajnostni razvoj Plan B za Slovenijo, kjer sodeluje tudi Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, v celoti soglašamo, da je predlagana sprememba Uredbe nesprejemljiva, in pozvali smo pristojne k oblikovanju takšnih ukrepov varstva gozdov pred podlubniki, ki ne bodo ogrozili narave v že tako skromni mreži gozdnih rezervatov.

MREŽO GOZDNIH REZERVATOV JE TREBA OHRANJATI

Gozdni rezervati so definirani kot gozdovi s posebnim namenom z izjemno poudarjeno raziskovalno funkcijo. To so gozdovi, ki so izjemno pomembni za raziskovanje, preučevanje in spremljanje naravnega razvoja gozdov, biotske raznovrstnosti in varstva naravnih vrednot ter kulturne dediščine. Zato so v njih prepovedane vse gospodarske, rekreacijske, raziskovalne in druge dejavnosti, ki bi lahko kakorkoli spremenile obstoječe naravno stanje in vplivale na nemoten naravni razvoj v prihodnosti. Gozdovi, v katere človek ne posega, pa igrajo pomembno vlogo tudi pri ohranjanju biotske raznovrstnosti, ki je eden ključnih temeljev za trajnostni razvoj družbe.

Rudi Kraševac iz društva Dinaricum je poudaril: »Zavedamo se zaskrbljenosti lastnikov gozdov zaradi nevarnosti prenamnožitve podlubnikov, vendar poseganje v gozdne rezervate zagotovo ne bo pripomoglo k rešitvi te problematike, saj govorimo o manj kot enem odstotku slovenskih gozdov. Škoda, ki bi jo s predlaganimi ukrepi povzročili najbolj ohranjenim gozdovom v Sloveniji, pa je neizmerljiva.«

Predlog sprememb Uredbe, ki je že v medresorskem usklajevanju brez predhodne javne obravnave, je v nasprotju z Nacionalnim gozdnim programom, ki je ključni strateški dokument za upravljanje gozdov in poudarja pomen gozdnih rezervatov za povečanje biotske raznovrstnosti in preučevanje naravnega razvoja gozdov. V njem je zapisana jasna usmeritev, da je treba ohranjati mrežo gozdnih rezervatov in jo tudi primerno razširiti.

Katarina Žakelj iz društva CIPRA Slovenija: »Današnji pragozdovi niso odmaknjeni in pozabljeni koščki narave, temveč izjemen rezultat spoštovane slovenske tradicije sonaravnega gospodarjenja. So Unescova naravna dediščina, zaščiteni tudi z Alpsko konvencijo. Po Resoluciji o Nacionalnem gozdnem programu je gozd v Republiki Sloveniji simbol prepoznavnosti države in njenega odnosa do trajnostnega razvoja – zato je rešitev za ekonomsko škodo lastnikov gozdov treba poiskati premišljeno, strokovno in vključujoče, ne s tihim spreminjanjem Uredbe.«

PRAGOZDOVI MED STROGO ZAVAROVANIMI OBMOČJI V EU

Tudi evropske smernice za varstvo narave dajejo velik pomen ohranjanju gozdov, pragozdovi pa so pri tem še posebej izpostavljeni. V Strategiji EU za biotsko raznovrstnost do leta 2030, ki je bila sprejeta maja 2020, je ena izmed ključnih sprejetih zavez do 2030 naslednja: Strogo zavarovati vsaj tretjino zavarovanih območij v EU, vključno z vsemi preostalimi pragozdovi in staroraslimi gozdovi v EU. K temu skupnemu načrtu za obnovo evropske narave v korist človeštvu, podnebjju in planetu je dala soglasje tudi Slovenija, ki pa sedaj, kot kaže, ubira povsem drugačno pot.

Zaradi tihe grožnje, da prvobitna narava v naših najbolj ohranjenih gozdnih pretrpi nepopravljivo škodo, smo želeli v mreži Plan B za Slovenijo o tem seznaniti tudi širšo javnost. Zaskrbljeni smo, da skuša pristojno ministrstvo tako pomembno spremembo predpisa nacionalnega pomena speljati brez javne razprave, zato smo pozvali vse javne naravovarstvene in gozdarske strokovne službe, da se do predloga jasno in javno opredelijo. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano kot predlagatelj sprememb Uredbe pa, da omogoči javno razpravo, v katero bodo vključeni vsi pomembni deležniki.

K skupnemu načrtu za obnovo evropske narave v korist človeštvu, podnebjju in planetu je dala soglasje tudi Slovenija, ki pa sedaj, kot kaže, ubira povsem drugačno pot.

Gaja Brecelj iz Umanotere: »Pred letom dni je Državni zbor sprejel Resolucijo o Nacionalnem programu varstva okolja za obdobje 2020–2030. V njej je kot eden izmed ključnih ukrepov za ohranjanje biotske raznovrstnosti v programih in načrtih za gospodarjenje z gozdovi naveden ukrep: Razglasiti gozdne rezervate, ki bodo služili namenom varstva biotske raznovrstnosti. Z uvedbo sprememb Uredbe o varovalnih gozdnih in gozdnih s posebnim namenom pa Vlada pristaja na močno sporne posege v obstoječih gozdnih rezervatih, ki predstavljajo neposredno grožnjo biotski raznovrstnosti. Videti je, da Vlada v predpisih, ki jih sprejema, ni usklajena s strateškimi cilji in usmeritvami, ki si jih je zastavila sama.«

Brez večjih površin naravi prepuščenega gozda bomo izredno težko zagotovili dolgoročno ohranitev najbolj ogroženih vrst živali, med katerimi je tudi **TRIPRSTI DETEL** (*Picoides tridactylus*).
foto: **Alen Ploj**

EPILOG

Pritisk javnosti je bil tako velik, da vlada uredbe ni sprejela oz. jo je začasno zamrznila in ustanovila komisijo, ki bo v ugodnem času skušala najti primerne rešitve. Na podlagi teh smernic bodo predlagali nove ukrepe. Nad zadevo bomo bdeli še naprej in upamo se bo rešila v prid narave.

ČRNA ŽOLNA
(*Dryocopus martius*)
foto: Samo Jerele

BREZ VODE NI ŽIVLJENJA

// Gibanje za pitno vodo

Zbranimi 52.230 podpisi za razpis referendumu proti Zakonu o vodah smo dokazali, da nam je mar za našo pitno vodo in da ne želimo, da kratkoročni gospodarski interesi ogrozijo to, kar je res pomembno – vodne vire, naše največje naravno bogastvo. Boj za zaščito pitne vode pa se sedaj nadaljuje. V nedeljo, 11. julija, gremo po zmago na referendumu z oddajo glasu proti spornemu zakonu. Usoda vode je v naših rokah!

ZAKAJ ŽELIMO UMIK NOVELE ZAKONA O VODAH

- Povečali se bodo negativni vplivi motenj in sprememb življenjskih okolij v večinoma že tako uničenih vodnih ekosistemih in posledično bo prišlo do upada biotske raznovrstnosti. Ker živimo v obdobju največje biodiverzitetne krize, kar pomni človeštvo, je vsako dodatno slabšanje stanja – kar bo rezultat te zakonske spremembe – nedopustno.
- Povečal se bo škodni potencial zaradi poplavne ogroženosti. Površina pozidanih in sorodnih površin na območjih velike poplavne nevarnosti (nadalje OVPN) se v Sloveniji že zdaj povečuje – od 2000–2019 iz 173 na 314 ha. Dodatna sprostitev gradnje na vodnih zemljiščih bo škodni potencial samo še povečala. Ker škode bremenijo državni proračun, je ekonomika zakonske spremembe za družbo zelo sporna. Dalje se s to zakonsko spremembo pogloblja konflikt v družbi zaradi poplav, morala bi dosegati ravno nasprotno. Trend gradnje na OVPN, kar so vodna in priobalna zemljišča, je treba zmanjšati in ne spodbujati. Na območju katastrofalnih poplav ob Dravi leta 2012

je bilo poplavljenih 178 ha pozidanih in sorodnih zemljišč. Do leta 2019 se je na območju poplav Drave površina pozidanih in sorodnih zemljišč povečala na 191 ha – za 12,9 ha več kot leta 2012. Največji škodni potencial je leta 2019 nastajal zaradi pozidanih in sorodnih površin (96 milijonov EUR) in je bil za šest milijonov EUR večji od tistega v letu 2012. Pozidane in sorodne površine so k skupnemu škodnemu potencialu leta 2019 prispevali 94,3 % vseh stroškov. Kdo bo plačeval drage protipoplavne ureditve za nove objekte na vodnih zemljiščih in za škode zaradi poplav?

- Razširjeni posegi na vodnih in priobalnih območjih pomenijo veliko tveganje za onesnaženje površinskih in z njimi povezanih podzemnih voda, ki so vir naše kakovostne pitne vode. Sladkovodni ekosistemi so poleg tega že med najbolj ogroženimi in če jih želimo ohraniti, nikakor ni sprejemljivo, da to stanje še poslabšujemo z novimi posegi.
- Novi zakon bi ponudil več možnosti za privatizacijo dostopa do vode.
- Voda je javno dobro, ki mora biti dostopna vsem. Objekti za javno rabo pa kljub svojemu imenu niso javno dobro, saj so lahko v zasebni lasti, za njihovo uporabo pa je v resnici pogosto potrebno plačati. Med objekte v javni rabi namreč spadajo tudi hoteli, restavracije, nakupovalna središča, bencinski servisi, kemične čistilnice, pralnice in drugi objekti, ki na vodna in priobalna zemljišča ne sodijo.

foto: Dejan Rocner

Več na: <https://zapitnovodo.si/>

V bližini doma

PIVKA (*Picus canus*)

Pivko prepoznamo po sivkasto zelenem telesu in sivi glavi s črnim brkom. Samci imajo v primerjavi s samicami še rdeče čelo. Podobna je zeleni žolni (*Picus viridis*), ki pa ima črno obrazno masko, ki zajema oko in se povezuje z brkom. Najdemo jo lahko po celi Sloveniji v sadovnjakih, parkih, gozdovih in ob gozdnih robovih. Prostor za gnezdo si najde v drevesnih duplih, v katere maja samica zvali 5-10 belih jajc. Najlaže jo zaznamo po njenih značilnih padajočih in vedno počasnejših klicih »piv-piv-piv...«, s katerimi samec označuje svoj teritorij in kliče samico. Navadno jo opazimo, ko pleza po drevesnem deblu ali pa se prehranjuje na tleh. V poletnem času se prehranjuje z žuželkami in njihovimi ličinkami, med katerimi je večina mravelj. Pozimi pa se hrani predvsem s semeni.

besedilo: **Maks Sešlar**, foto: **Bojan Bratož**

NAVADNI REBRINEC (*Pastinaca sativa*)

Ko na travnikih po prvi košnji požene novo rastlinje, so nekateri travniki videti nenavadno. Od daleč se zdi, kot bi nad tlemi lebdele zelenkasto rumena meglica. Bližnji pogled nam pokaže, da je pognal navadni rebrinec, zanimiva kobulnica, ki kljubuje tudi hudi suši in hitro požene razvejena stebela s kobulastimi socvetji. Dvoletnica črpa hrano iz lanskoletnih zalog, globoke korenine ji omogočajo zadosten privzem vode z minerali, zato njegova hitra rast. Če odtrgani del pomanemo med prsti, zavohamo značilen vonj, ki nas spominja na peteršilj in korenje. A previdno. Rastlina izloča furanokuramine, ki pri nekaterih povzročajo fitofotodermatitis oziroma preobčutljivost kože za sonce. Po dotiku in izpostavljanju soncu tako lahko dobimo na koži rožnato rdeče izpuščaje z mehurji. Reakcija na koži je lahko vidna šele po nekaj dneh. Pastinak, katerega korene uživamo pečene, je gojena različica, ki je bil pred prihodom krompirja v velikem delu Evrope pomembna kulturna rastlina, saj njegovi gomolji v tleh ali primerni kleti zdržijo skozi vso zimo.

besedilo: **Metka Škornik**, foto: **Alenka Mihorič**

Na terenu

MOČVIRSKA SKLEDNICA (*Emys orbicularis*)

Med pozornim pregledovanjem kanalov, mlak, ribnikov in mrtvic lahko skoraj kjer koli v Sloveniji opazujemo želve. Osebkni večinoma pripadajo severnoameriškim vrstam, saj gre za izpuščene ljubljenske. Na bolj odmaknjenih vodah pa lahko opazujemo tudi našo edino domorodno vrsto, močvirsko sklednico. V Sloveniji imamo dve podvrsti; na Primorskem in v Vipavski dolini *Emys orbicularis hellenica*, v preostalem delu Slovenije pa *Emys orbicularis orbicularis*. Najlaže jo opazimo v toplih spomladansko-poletnih dopoldnevih, ko se sonči. Če se mestu, kjer lovi sončne žarke, ne približamo dovolj previdno in tiho, bomo, še preden jo bomo zagledali, zaslišali »čof«. Sklednica zelo dobro sliši in vsak šum jo lahko preplaši. Zavetje si poišče v vodi, kjer lahko ostane na dnu tudi celo uro. Spola bomo najlaže razlikovali po obarvanosti šarenice, saj imajo samci šarenico rdečo ali belo, medtem ko imajo samice, ki so večje, rumeno. Vsako opažanje želve s fotografijo ne glede na vrsto lahko posredujete na info@herpetolosko-drustvo.si.

besedilo: **Gregor Lipovšek**, foto: **Duša Vadnjal**

Za terenske sladokusce

PLOSKOKLJUNEC (*Calidris falcinellus*)

V času jesenske selitve, ki se za pobežnike prične že sredi poletja, bodimo pozorni na majhnega prodnika s temnimi progami na glavi. Ploskokljunec je gnezdilec skandinavske in ruske tajge, ki se v preostalem delu Evrope pojavlja le v času selitve. Opazovanja tega dokaj redkega pobežnika so pogostejša v vzhodni Evropi. V Sloveniji se pojavlja maloštevilno, zadnjih nekaj let vsako leto z le nekaj osebki. Največjo možnost srečanja s to vrsto imamo v obalnih mokriščih, kot sta Sečoveljske soline in Škocjanski zatok. Temeljito preglejmo jate malih prodnikov (*Calidris minuta*) in drugih pobežnikov, saj se v njih lahko skriva tudi ploskokljunec.

besedilo: **Domen Stanič**, foto: **iStock**

LEŠČUR (*Pinna nobilis*)

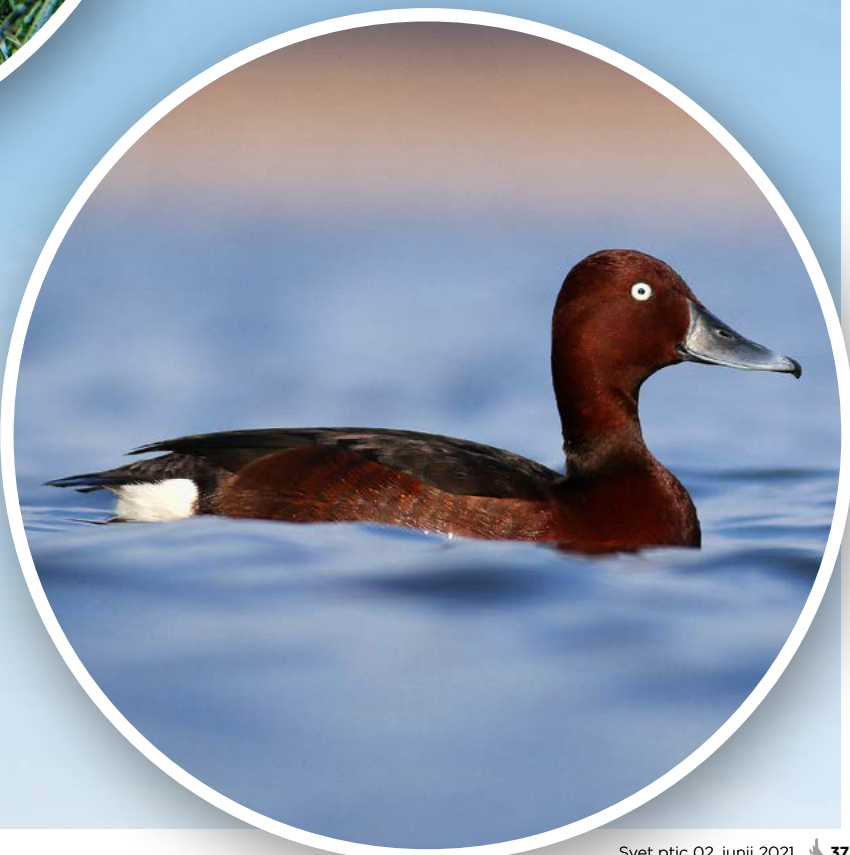
Leščur je endemična sredozemska školjka. Je dolgoživeča, saj lahko dočaka več kot 20 let. Zraste do 120 cm in je največja školjka v Sredozemlju. Pojavlja se od pol do skoraj 60 metrov globine. Pomembna je za mnoge drobne nevretenčarje, ki na njenih lupinah najdejo prostor za priraščanje. Na enem leščurju lahko najdemo več kot 20 različnih vrst nevretenčarjev. Od leta 2016 se leščur spopada z neposredno nevarnostjo izumrtja, ki jo povzroča protist vrste *Haplosporidium pinnae*. Obnova populacije bo odvisna od razširjanja odpornih ličink iz neokuženih okolij.

besedilo in foto: **Lovrenc Lipej**

KOSTANJEVKA (*Aythya nyroca*)

Kostanjevka je redka gnezdilka Slovenije, ki ima globalni status vrste blizu ogroženosti. Pri nas gnezdi le na nekaj mokriščih, ki so vsa plitva in dobro poraščena z rastlinjem. Slednje ji zagotavlja tako kritje za gnezdo kot vir hrane. Hranijo se predvsem s semeni vodnih in obvodnih rastlin ter nevretenčarji, ki se skrivajo med njimi. Kostanjevka je pozna gnezdilka in na mladiče, nesposobne za letenje, lahko naletimo še septembra. V zadnjih letih jo je v obdobju med julijem in septembrom najlaže opazovati na Račkih ribnikih, na gnezdišču, kjer se jih po gnezditvi zbere tudi več kot 100. Večje število se jih pojavlja še na zadrževalniku Medvedce. Vrsta se poleti, še posebej pa zgodaj jeseni, pojavlja tudi na drugih vodnih telesih, zato bodite pozorni na raco kostanjeve barve z belim podrepnim perjem, ki med potapljanjem išče hrano.

besedilo: **Dejan Bordjan**, foto: **Alen Ploj**

ZGODBA DRUŽINE LESNE SOVE IZ OBSOTELJA

// Tjaša Zagoršek

Sredi toplega aprilskega dneva je par **LESNE SOVE** s svojimi mladiči ostal brez varnega zavetja. foto: Maks Sešlar

Stranje je majhna vas med obsoteljskimi griči s prečudovitim pogledom na Boč (978 m). V gozdu ob vasi si je par lesne sove (*Strix aluco*) izbral za svoje gnezdišče duplo mogočnega gabra (*Carpinus betulus*). Paru so se po slabih štirih tednih valjenja izlegle štiri drobne bele kepice. Po nesrečnem naključju je ravno to drevo gozdar označil za podiranje, ne vedoč, da je to dom družine lesne sove. Tako je sredi toplega aprilskega dneva par lesne sove s svojimi mladiči ostal brez varnega zavetja. A na srečo so srca obsoteljskih fantov topla in čuteča in začela se je akcija v pomoč mladičem.

Gnezdilnico, nadomestni dom, smo postavili na smreko, oddaljeno le slabih 10 metrov od njihovega prvotnega doma.

foto: Tjaša Zagoršek

zgodbo. Akcija je stekla takoj naslednje jutro, ko smo v njegovi delavnici izdelali gnezdilnico ter jo postavili na smreko, oddaljeno le slabih 10 metrov od njihovega prvotnega doma. Ko se je začelo večeriti, smo štiri male puhaste kepice namestili v gnezdilnico, obloženo s slamo. Mi pa smo se skrili pod grme s pogledom na gnezdilnico ter čakali, ali bosta sovja starša le našla svoj naraščaj. Po slabi uri čakanja se je v gozdu že delala trda tema in zato iz skrivališča gnezdilnica ni bila več vidna. Odločili smo se, da naslednji dan ob jutranjem svitu preverimo gnezdilnico, da vidimo, ali sta starša našla svoje mladiče.

Na naše veliko veselje so v gnezdilnici spale štiri site puhaste kepice, okoli njih pa še zaloga malih glodalcev, ki sta jih za svoje mladiče ponoči nalovila sovja starša. Čez en teden smo ponovno preverili, kako rastejo mladiči, in na žalost ugotovili, da je četrti, najmlajši, mladič poginil. Pri sovah je sicer pogosto, da najmlajši mladič ne preživi, saj je lahko starostna razlika med najmlajšim in najstarejšim mladičem v gnezdu od pet do sedem dni.

Rast preostalih treh smo spremljali še dobra dva tedna, potem pa je zgodba dobila žalosten preobrat. Pri pregledu gnezdilnice v sredini maja smo našli dva poginjena mladiča, truplo tretjega pa dobrih 50 metrov stran. Po pogovoru s strokovnjakom za gnezdenje lesne sove v Sloveniji doc. dr. Alom Vrezcem je zelo verjetni vzrok pogina mladičev smrt samice, ki je ključna pri hranjenju mladičev, ko so ti še v gnezdu. Prav tako bi lahko bil verjeten vzrok smrti zastrupitev s strupi za glodalce. Letos je tako imenovano mišje leto in mnogi se nezaželenih malih glodalcev v bližini svojih domov skušajo odkrižati z nastavljanjem strupenih vab. Ko mali glodalec zaužije vabo, ne pogine takoj, ampak šele po nekaj dneh. V tem času jo lahko ulovi plenilec (sova, ujeđa) in strup se tako prenese tudi v njeno telo. Smrt ptice nastopi šele po nekaj dneh. Ali je bilo tako tudi v našem primeru, bo pokazala patološka preiskava.

Trije majhni puhasti mladiči **LESNE SOVE** (*Strix aluco*) foto: Maks Sešlar

TAŠČICE V DRVARNICI

// Nace Pavlin

Trenutno (21. maj) so moja skrb taščice (*Erithacus rubecula*), starša in štirje mladički, ki imajo gnezdo v moji drvarnici. Poleg običajne hrane imajo zelo rade pogače iz loja, v katerih so semena. Letos je zanje hudo leto, ker zaradi mraza ni veliko žuželk in jagod. Tudi za gnezdenje v vrtovih je zanje vse manj ugodnih razmer, saj ni sadnih vrtov in starih dreves.

Taščica je v moji drvarnici spletla gnezdo na vrhu odprte vreče, v kateri so lesni sekanci za kurjavo. Gnezdo je dobro skrila. Opazil sem ga šele, ko sem prišel po sekance. V gnezdu je bilo šest jajčk motno rjave barve z lisami. Sedaj pa so v njem štirje mladički, ki so deloma že operjeni in bodo kmalu pričeli frčati iz gnezda, ko jim bo postalo »pretesno«. Vsak čas bosta starša ugotovila, da so godni za prvi let, in jih pričela vabiti iz gnezda s posebnim čivkanjem. Zunaj gnezda jih nato hranita toliko časa, da se usposobijo za samostojno iskanje hrane. To je za mlade taščice najbolj težko obdobje in veliko jih ne preživi.

Ptice so ene redkih prostoživečih živali, ki jih lahko enostavno opazujemo v naravi. Žal jih je vse manj. Pred leti sem na Kranjskem polju še lahko poslušal prepelice (*Coturnix coturnix*), sedaj pa jih že nekaj let nisem slišal. Pticom rad pomagam preživeti težke zimske čase. Pa tudi poleti, ko jim primanjkuje vode, jim nastavim korito iz nerjaveče pločevine. Ali boste imeli ptice okrog svojega doma, je v največji meri odvisno od vas, zato zasadite zanje tudi primerno drevje in grmovje!

TAŠČICA (*Erithacus rubecula*) je v moji drvarnici spletla gnezdo na vrhu odprte vreče, v kateri so lesni sekanci za kurjavo.
foto: Ivan Petrič

ŠKOLJKARICA POD URŠLJO GORO

// Davorin Vrhovnik

Konec junija 2020 me je Borut Štumberger obvestil, da so v Slovenskem centru za obročkanje ptičev dobili sporočilo s Poljske, da so v hribih vzhodno od Uršlje gore izgubili sled za školjkarico (*Haematopus ostralegus*), opremljeno z oddajnikom. Nekaj dni pred tem je oddajnik še javljal kroženje ptice v manjšem radiju tega območja, potem pa se je sled ustavila.

V začetku julija sem se odpravil h kmetiji Šašel na Spodnji Razbor, kjer je školjkarica nazadnje oddajala signal. Na osnovi karte in izpisov gibanja, ki mi jih je poslal Borut, sem hitro našel mesto pod grebenom, od koder je nazadnje prihajal signal. V gozdu pod kmetijo sem na nadmorski višini 760 metrov na smrekovem štoru in ob njem našel črno belo perje ter dva obročka. Preiskal sem bližnjo in daljno okolico, da bi našel oddajnik, vendar mi ga zaradi goste podrasti ni uspelo najti. Najverjetneje je školjkarico uplenil kragulj (*Accipiter gentilis*).

Nikoli si ne bi mislil, da bi lahko školjkarico srečal pod Uršljo goro, saj gre za ptico, ki se v glavnem pojavlja ob morski obali.

V gozdu pod kmetijo sem na nadmorski višini 760 metrov na smrekovem štoru in ob njem našel **ČRNO BELO PERJE ŠKOLJKARICE** (*Haematopus ostralegus*) ter dva obročka.
foto: Davorin Vrhovnik

PROGRAM PREDAVANJ, IZLETOV IN AKCIJ ZA OBDOBJE JULIJ- SEPTEMBER 2021

Za dodatne informacije o dogodkih lahko pokličete v pisarno društva na telefonsko številko **01 426 58 75** ali vodjo izleta oziroma delavnice. Morebitne spremembe bodo objavljene na spletni strani društva www.ptice.si in na FB-strani www.facebook.com/pticeDOPPS najkasneje na dan dogodka.

- predavanje
- izlet
- akcije / delavnice / stojnice / popisi
- lokacija
- ura
- informacije

SEPTEMBER						
PON	TOR	SRE	ČET	PET	SOB	NED
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	 19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30			

Glede na razmere, kojih je povzročil SARS-CoV-2, in nepredvidljivega spreminjanja varnostnih ukrepov, smo se odločili, da dogodkov za poletje ne načrtujemo. Za septembrske dogodke pa vas prosimo, da spremljate spletno stran društva www.ptice.si in FB-stran www.facebook.com/pticeDOPPS.

IZLETI

PLAVČEK
(*Cyanistes caeruleus*)
ilustracija: Jan Hošek

ORNITOLOŠKI SPREHOD PO ARBORETUMU VOLČJI POTOK

Alenka Bradač
(obvezna prijava po elektronski pošti na prireditve@arboretum.si do petka, 17. 9. do 12. ure)

ARBORETUM VOLČJI POTOK
(zbirno mesto je pri vhodu v park)

od 8.30 do 9.30

Arboretum ponuja zatočišče in hrano številnim pticam. Z dobrim sluhom in ostrim vidom boste opazili marsikatero. Priporočamo, da s seboj prinesete daljnogled. Plačati je treba vstopnino v park, vodenje sprehoda pa je brezplačno. Obvezna je prijava po elektronski pošti, pri tem pripišite še številko svojega mobilnega telefona (le za obveščanje o morebitni odpovedi dogodka).

KODEKS slovenskih ornitologov

Vsak slovenski ornitolog, opazovalec in proučevalec ptic naj:

- pred vsemi interesi zastopa interese narave in varstva ptic,
- pri svojem delu in tudi sicer ne vznemirja ptic po nepotrebem in jim ne škoduje; prav tako naj ne ogroža drugih živih bitij in narave,
- ne jemlje ptic iz narave in jih ne zadržuje v ujetništvu,
- bo pri fotografiranju ptic in narave obziren; ogroženih vrst naj ne slika v gnezdu,
- vestno beleži vsa opažanja in skrbi, da se podatki po beležkah ne postarajo,
- sodeluje s kolegi, jim pomaga pri delu in skrbi za dobre odnose z njimi.

S tem boš:

- postal(a) del društva, ki trenutno z več kot 1000 člani rešuje največje naravovarstvene probleme in aktivno prispeva k veljavi varstva narave v naši družbi,
- dobil(a) obilo priložnosti za sodelovanje na različnih delavnicah in pri prostovoljnem naravovarstvenem delu,
- lahko postal(a) aktiven(a) član(ica) regionalnih ali Mladinske sekcije in se udeleževal(a) ornitoloških taborov in srečanj za mlade,
- se lahko udeleževal(a) mesečnih predavanj o pticah in naravovarstvu in vodenih izletov po Sloveniji in tujini,
- prejemal(a) poljudno revijo Svet ptic (4X letno) in po želji strokovno ornitološko revijo Acrocephalus.

Informacije dobiš na:

DOPPS, Tržaška c. 2, 1000 Ljubljana, T 01 426 58 75
dopps@dopps.si, www.ptice.si

V člani se v Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS)

foto: Dare Felonja

Skupaj za ptice in ljudi!

VELIKA UHARICA, USODNI TRK NA ELEKTROVODU

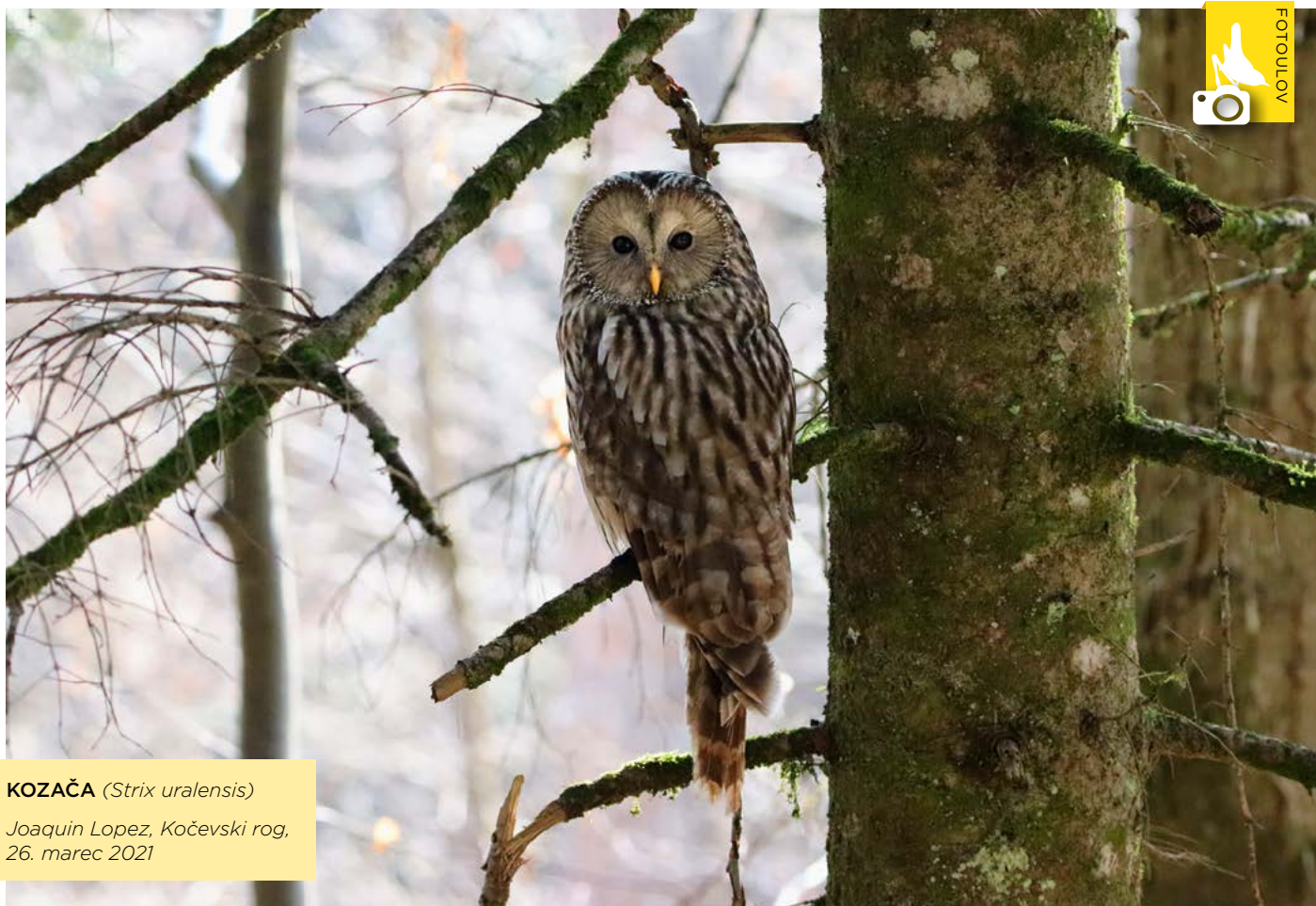
// Davorin Vrhovnik

Sredi junija 2020 so me obvestili, da je na Stranicah (občina Zreče) v osebni avto trčila velika uharica (*Bubo bubo*). Odpravil sem se tja. Pri kamnolomu, 10 metrov pod cesto, je v travi ležala velika uharica. Ko sem se ji približal, je dvakrat pihnila, potem pa mi vendarle pustila bliže. Od sove se je širil močan smrad. Ko sem jo rahlo dvignil, sem opazil, da je njena desna noga polna črvov. Poklical sem dr. Goloba v Zavetišče za prostoživeče živali na Muti, kjer so mi svetovali, naj jo pripeljem k njim v ambulanto. Tam jo je dr. Golob takoj oskrbel. Dobila je anestetik, z noge so ji očistili parazitske črve ter jo nahranili z zmleto hrano.

Naslednji dan me je dr. Golob obvestil, da je velika uharica poginila. Povedal je, da je bil glavni vzrok smrti električni udar, pri katerem je prišlo do močne opekline na nogi. Na ranjeno mesto so se naselili črvi, ki so jo žrli pri živem telesu. Zaradi kasnejšega trka z avtomobilom je imela tudi počeno kost v peruti in poškodovano šarenico. Poginula velika uharica je najverjetneje pripadala paru, ki gnezdi nad straniškim kamnolomom.

Deset metrov pod cesto, v bližini kamnoloma, je v travi ležala **VELIKA UHARICA** (*Bubo bubo*).
foto: **Davorin Vrhovnik**

KOZAČA (*Strix uralensis*)

Joaquin Lopez, Kočevski rog,
26. marec 2021

NARAŠČAJ V DRAGI PRI IGU

Pri ribniku Rakovnik v Dragi imajo labodi grbci (*Cygnus olor*) priku-pen naraščaj.

Mirko Gaberšek / www.naizletu.si,
Draga pri Igu, 12. junij 2021

HRANJENJE

V Krajinskem parku Tivoli sem opazoval samca srednjega detla (*Leipicus medius*), kako je hranil mladiča.

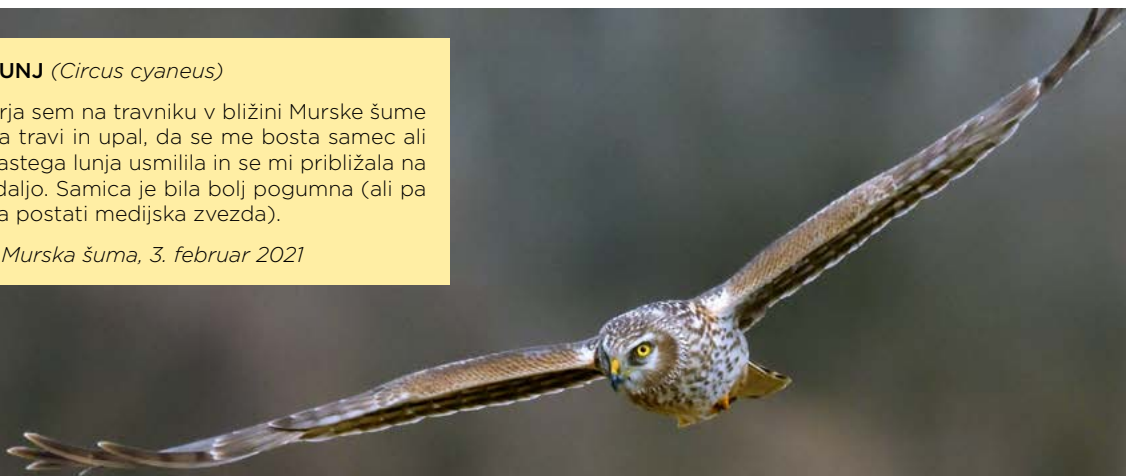
Mirko Gaberšek, Ljubljana
Tivoli, 4. junij 2021

PEPELASTI LUNJ (*Circus cyaneus*)

Konec februarja sem na travniku v bližini Murske šume par ur ležal na travi in upal, da se me bosta samec ali samica pepelastega lunja usmilila in se mi približala na primerno razdaljo. Samica je bila bolj pogumna (ali pa si je bolj želela postati medijska zvezda).

Janko Keček, Murska šuma, 3. februar 2021

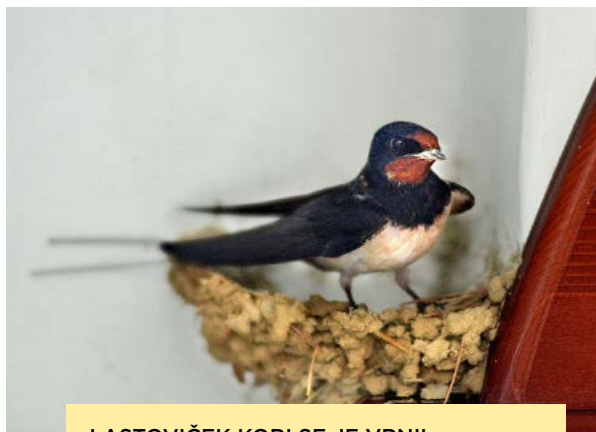
POGUM

Mlakarica (*Anas platyrhynchos*) z mladiči je skočila iz vode in pogumno napadla vrano, ki jo je dražila.

Mirko Gaberšek / www.naizletu.si, Ljubljana
- Trnovski pristan, 14. junij 2021

LASTOVIČEK KORI SE JE VRNIL

Gotovo se od lanskega leta še spominjate Korija, kmečke lastovke (*Hirundo rustica*), ki je dom našel pri ge. Nataliji Planinc in jeseni odletel v tople kraje. Kori se je 4. aprila čil in zdrav vrnil v Piran h gospe Nataliji in s seboj pripeljal tudi družico.

Natalija Planinc, Piran, 4. april 2021

foto: **Ubald Trnkoczy**

VELIKA SINICA (*Parus major*)

Tomi Trilar, Ljubljana Bežigrad, 8. maj 2021

ČRNA MLADA LESNA SOVA

Lansko leto ob enakem času sem navdušeno pisaril o črni lesni sovi (*Strix aluco*) in o tem, kako je zadeva najbrž neponovljiva. Pa sem se zmotil! Danes me je klical isti človek kot lani, rekoč, da ima pred hišo spet mlado črno sovo.

Jani Vidmar, Zbure, 9. maj 2021

30 dreves za smrdokavro v Slovenskih goricah

// besedilo in foto: Gregor Domanjko

Člani Pomurske sekcije DOPPS smo preteklih devet let "regorjevo", ljudski praznik, ko se ptički ženijo, praznovali z organiziranim opazovanjem ptic po mestnih parkih v Pomurju in s stojnicami. Letos pa smo dogodek zaznamovali malo drugače. V Okoslavcih in Gornjih Ivanjcih smo v dveh visokodebelnih sadovnjakih pomladili 30 jablan in hrušk tradicionalnih sort in z njih odstranili belo omelo, polzajedavsko rastlino. S tem smo podaljšali življenjsko dobo drevesom, ki v duplih gostijo ptice. Med njimi predvsem "upkaša", ki je zaščitni znak Prostovoljnega gasil-

skega društva Okoslavci in priznanega lokalnega vinarja, oziroma "vdeba", kot pravijo smrdokavri (*Upupa epops*) v Gornjih Ivanjcih. Na našo veselje nam je lastnica visokodebelnega sadovnjaka povedala, da se »vdeb« redno pojavlja v sadovnjaku in okolici. Po obnovi obeh sadovnjakov smo na drevesa namestili še gnezdilnice, ki smo ju letos izdelali na Goričkem.

MALA UHARICA

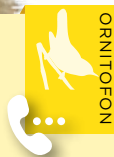
(*Asio otus*)

foto: Dušan Klenovšek

Sprememba številke ornitofona

// besedilo: Tjaša Zagoršek

Ornitofon smo na društvu ustanovili z željo, da lahko ljudem ponudimo strokovno pomoč ter pomagamo pticam v stiski. Sami neposredno ali s svetovanjem rešujemo številne primere, s katerimi se vsakodnevno srečujejo ljudje, ki se obračajo na nas – od poškodovanih ptic in najdenih mladičev do primerov suma krivolova. Zaradi povečanega obsega terenskega dela nas velikokrat ni v pisarni, da bi lahko odgovarjali na vprašanja in ponujali pomoč in nasvete. Ker še vedno želimo biti na voljo, smo odprli novo številko, na kateri bomo odslej na voljo. Za vprašanja in pomoč smo vam na voljo **vsak delovnik med 9.00 in 17.00** na telefonski številki **031 439 051**.

SMRDOKAVRA

(*Upupa epops*)

foto: Alen Ploj

Ključ do uspeha je potrpežljivost

// besedilo in foto: Katarina Denac

Hribske škrjance (*Lullula arborea*) na Goričkem v okviru projekta Gorička krajina spremljamo že četrto leto zapored. Nadvse vestno beležimo njihove premike, zarisujemo lokacije hranjenja, petja, počivanja, čiščenja perja, nabiranja gnezditvenega materiala. Tisto pa, kar je nekako najbolj pomembno z vidika varstva – gnezdo – nam je praviloma ostajalo prikrito. Letošnje leto je bilo zato v tem pogledu prelomno, kajti uspelo nam je najti glavno sestavino, ki je pri iskanju gnezd do sedaj manjkala (no, vsaj meni) – potrpežljivost. Hribski škrjanci so kot talne gnezdilke izjemno previdni in obotavljivi pri gnezdu. Raje gredo desetkrat naokoli, s hrano v kljunu eno uro čepijo na žici, če je blizu mačka, nikoli ne pristanejo prav pri gnezdu, temveč se do njega počasi prebijajo peš, pa tudi od gnezda ne odletijo tako, da bi ga lahko izdali, temveč se od njega odpravijo peš in zletijo šele po nekaj metrih, ko so prepričani, da je varno. Da smo »premagali« to izjemno učinkovito preventivo pred plenilci, so bile potrebne dobesedno ure nepremičnega opazovanja s skrite točke, ki je morala biti od gnezda oddaljena vsaj 50 m, še bolje 100 m ali več. Rezultat je bil razveseljav – našli smo kar devet gnezd, raztresenih po celotnem Goričkem, z izjemo zahodnega dela. Osebnost sem se najbolj razveselila gnezda v Kuštanov-

cih na travniku, ki ga ima Javni zavod Krajinski park Goričko v najemu od Sklada kmetijskih zemljišč, ter v Stanjevcih, kjer je par gnezdil na travniku v lasti kmetije, ki je partner v projektu EIP Vivek. V slednjem se namreč ukvarjamo ravno z varstvom gnezd hribskega škrjanca in ker je na kmetiji doma deklica z izjemno ljubeznijo do živali, posebej ptic, ni bilo nobene dileme o varstvu gnezda. Največ gnezd smo letos našli na travnikih (4), sem bi pogojno lahko prišteli še dve gnezdi na travnikih, ki jih enkrat do dvakrat letno mulčijo, so pa v evidenci kmetijske rabe to še vedno njivske površine, kar pomeni, da jih lahko lastniki že naslednje leto preorjejo. Dve gnezdi sta bili najdeni na prahi in eno na njivi ozimnega žita. Glede na dokaj hladno pomlad, predvsem pa izjemno deževen in v začetku meseca tudi snežen april, nas je presenetilo, da smo 20. aprila našli mladiče, ki so bili tik pred tem, da poletijo iz gnezda. Glede na to, da vrsta vali okoli 14 dni, mladiči pa so v gnezdu 11–13 dni, to pomeni, da so prvi hribski škrjanci z valjenjem pričeli že v zadnji dekadi marca. Letošnje izkušnje nam bodo v veliko pomoč v naslednjih letih, ko upamo, da bo ukrep za varstvo gnezd hribskega škrjanca na Goričkem sprejet tudi v nacionalno kmetijsko politiko. To pomeni, da bodo kmetje lahko na primer za izogibanje delu njive z gnezdom do določenega datuma, ki ga bo določil ornitolog, dobili subvencijo.

Nakup površin v NR Iški morost

// besedilo: Matej Gamser, foto: Tilen Basle

S podporo nemške fundacije EuroNatur smo znotraj NR Iški morost kupili 1,1 ha zemljišča. Gre za narovarstveno in strateško naložbo. Na kupljenih parcelah bomo izboljšali in dolgoročno skrbeli za občutljiva in ogrožena barjanska travniška življenjska okolja s prevladujočo modro stožko (*Molinia caerulea*).

Varstvo pribe in poljskega škrjanca na Ljubljanskem barju

// besedilo: Blaž Blažič, foto: Tjaša Pršin, Blaž Blažič

Januarja 2021 smo se na DOPPS-u lotili projekta Evropskega inovacijskega partnerstva (EIP) VIVEK – Kmetovanje z(a) biodiverzitetu na nižinskih kmetijah v Sloveniji. Glavni namen projekta, ki je financiran iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije 2014–2020 v okviru ukrepa Sodelovanje, je preizkus novih pristopov kmetovanja, ki omogočajo ohranjanje ter izboljšanje stanja biotske pestrosti in življenjskih okolij v slovenski kmetijski krajini. Eno izmed projektnih območij je tudi Ljubljansko barje, kjer smo se že letošnjo pomlad lotili preizkusa ukrepov za varstvo dveh ogroženih vrst ptic, ki vsaj pretežno gnezdita na njivah – pribe (*Vanellus vanellus*) in poljskega škrjanca (*Alauda arvensis*).

Z namenom varstva pribe smo konec marca in celoten april redno pregledovali vse površine dveh kmetijskih gospodarstev, ki sta vključeni v projekt na Ljubljanskem barju. Na dveh njivskih površinah enega izmed njih so se ptice zadrževale ves čas, zato smo tam nenehno spremljali vedenje odraslih osebkov in na koncu potrdili devet gnezd. Slednja smo pred začetkom predsetvenih opravil za sejanje korusa nevpadljivo označili in v komunikaciji s kmetom poskrbeli, da na označenih delih niso opravljali kmetijskih del s traktorjem ali drugo mehanizacijo, ki bi lahko poškodovala ali uničila gnezda. Naš trud in delo sta bila poplačana v začetku maja, ko smo na projektnih površinah opazovali večje število pribinih mladičev, katerih večina bi v primeru, da omenjenega preizkusa ukrepa ne bi bilo, najverjetneje doživela tragično usodo.

Za izboljšanje stanja gnezdeče populacije poljskega škrjanca pa smo na površinah drugega kmetijskega gospodarstva napravili preizkus ukrepa vzpostavitve zaplat golih tal. Ponekod v srednji in zahodni Evropi so namreč prišli do ugotovitev, da so gnezditvena gostota, gnezditveni uspeh, telesna kondicija speljanih mladičev in/ali število poskusov gnezdenja poljskega škrjanca v sezoni večji na njivah z zaplatami golih tal kot na konvencionalno zasejanih njivah. K temu največ prispeva neprimerno večja količina hrane, ki jo v času gnezditve ptice najdejo na površinah z večjim deležem golih tal. Kmet je zaplate ustvaril tako, da je ob setvi jarega žita na določenih mestih ugasnil in dvignil sejalnico (da se je proces sejanja prekinil) ter jo čez nekaj metrov ponovno prižgal in spustil. Tako je vzpostavil osem zaplat golih tal, ki so nedvomno povečale biotsko pestrost sejanih površin.

Odstranjevanje krhlike v NRAM

// besedilo in foto: **Matej Gamser**

poljuba

Ob nekdanji strugi Iške, ki je nekoč tekla po sredini današnjega naravnega rezervata Iški morost, se še ohranjajo ostanki barja z značilnim šotnim mahom. Uspevanje le-tega je odvisno od količino deževnice, ki jo mehke blazine šotnega maha vsrkajo kot goba in hranijo za sušno obdobje. Če je takih sušnih obdobjev preveč (bodisi zaradi spreminjanja podnebja bodisi načrtnih izsuševanj bodisi zaraščanja), se na t.i. aktivnih šotiščih upočasnita rast šotnih mahov in proces tvorjenja šote. Zaradi opuščene kmetijske rabe na tako zahtevni podlagi je postal ca. 0,3 ha velik preostanek aktivnega šotišča v rezervatu Iški morost neprehodno zaraščen z več let starimi grmi krhlike. Goste krošnje so v toplem delu leta prestregale padavinsko vodo, del le-te pa je posrkal koreninski sistem. Območje je bilo tudi bogat vir plodov in posledičnega nekontroliranega širjenja krhlik na okoliške travnike. Listni opad pa je bogatil šotišče s hranili.

Z namenom, da bi temu ogroženemu habitatnemu tipu vrnili nekdanji videz in izboljšali njegovo stanje, smo v zadnjih treh zimah v okviru projekta PoLJUBA, ki ga sofinancirata Evropska unija iz Evropskega sklada za regionalni razvoj in Republika Slovenija, postopoma odstranjevali krhliko z nahrbtno motorno koso. Požagano biomaso smo ročno spravili na rob šotišča, nato pa s traktorsko prikolico odpeljali na deponijo. Dela na šotnem mahu smo opravljali v času, ko so bila tla zamrznjena, bolj nosilna ter brez uporabe težke mehanizacije. Tako je poseg minil brez vidnega uničevanja tal.

Problema zaraščanja šotišča s krhliko sicer nismo dokončno rešili, saj so iz tal pognali novi poganjki. Smo ga pa omilili, saj bo v bodoče košnja mladih neolesenelih krhlik precej enostavnejša. Območje z mahom pa je pridobilo bolj odprt značaj, kar je bil v osnovi naš namen.

Na severu NRAM kar 82 majskih prstastih kukavic

// besedilo in foto: **Blaž Blažič**

Na določenih delih Naravnega rezervata Iški morost so se zaradi večletne redne pozne košnje v preteklosti močno razširile tujerodne vrste zlatih rozg (*Solidago* sp.). V sklopu projekta PoLJUBA, ki ga sofinancirata Evropska unija iz Evropskega sklada za regionalni razvoj in Republika Slovenija, smo zato opredelili posamezna podobmočja, kjer z namenom izboljšanja stanja vegetacije košnjo s pomočjo zunanega izvajalca opravljamo večkrat na leto. Zahodni del Vrbovk in severovzhodni del Malih delov (v skupni površini 11 ha), kjer je bila pokrovnost z zlatimi rozgami največja, tako kosimo štirikrat. Cilj tovrstne košnje je večkratna oslabeitev rastlin tujerodnih invazivnih vrst zlatih rozg in njihov odkos pred obdobjem cvetenja in zrelostjo semen. Rezultati tega poskusa so že vidni – število zlatih rozg se je, vsaj ponekod, zmanjšalo, na travnikih pa so se v nekoliko večjem številu pričele pojavljati rastlinske vrste, značilne za ekstenzivne mokrotne travnike, ki jih želimo revitalizirati oz. obnoviti na omenjenem območju. Med njimi je tudi majska prstasta kukavica (*Dactylorhiza majalis*) – redka vrsta kukavičevke oz. orhideje, ki uspeva na vlažnih in s hranili pustih tleh. Prvič smo večje število teh rastlin na štirikrat letno košenih površinah opazili v letošnjem letu, zaradi česar smo se štiri prostovoljci (Mitja Denac, Matija Mlakar Medved, Nejc Poljanec in Tjaša Pršin) ter pisec teh vrstic odločili, da jih preštejemo in njihovo število nato redno spremljamo vsako leto. Sredi maja smo tako sistematično pregledali vseh 11 ha površin in registrirali 82 majskih prstastih kukavic. Našli smo tudi nekaj jajčastolistnih muhovnikov (*Listera ovata*) in mesnordečih prstastih kukavic (*Dactylorhiza incarnata*). Podatki letošnjega popisa kukavičevk bodo rabili kot izhodišče za spremljanje še enega vidika učinkov aktivnosti, ki v okviru projekta PoLJUBA potekajo na območju Naravnega rezervata Iški morost.

Zanimiva opazovanja ptic v NRŠZ v prvi polovici leta 2021

// besedilo in foto: Domen Stanič

Prva polovica leta 2021 se je v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok kot običajno začela s prezimujočimi pticami. Februarja sta med racami zbudala pozornost zvonec (*Bucephala clangula*) in kostanjevka (*Aythya nyroca*), medtem ko je polslano laguno obiskala rekordno velika jata 198 prib (*Vanellus vanellus*). Marca smo zabeležili novo, že 260. vrsto, za rezervat, in sicer tujerodnega svetega ibisa (*Threskiornis aethiopicus*), kar je hkrati drugi podatek te vrste za Slovenijo. Ob začetku spomladanske selitve so rezervat preletele jate žerjavov (*Grus grus*), med katerimi je 23 osebkov tudi prenočilo v sladkovodnem močvirju. Aprila nas je presenetila rekordna jata 51 malih škurhov (*Numenius phaeopus*), od zanimivih selivk pa velja omeniti še dva pukleža (*Lymnocyptes minimus*), bobnarico (*Botaurus stellaris*), manjšo skupino žličark (*Platalea leucorodia*) in trstnega cvrčalca (*Locustella luscinioides*). Maja so nas obiskale številne plevice (*Plegadis falcinellus*), opazili pa smo tudi redkega rjavoglavega srakoperja (*Lanius senator*), ki je bil v rezervatu zadnjič opazovan leta 2008. Med gnezdkami smo se razveselili ponovne vrnitve beločlega deževnika (*Charadrius alexandrinus*), rjave čaplje (*Ardea purpurea*) in sive gosi (*Anser anser*). Kot vsako leto so se v rezervat

vrnili tudi številni gnezdeči pari navadnih (*Sterna hirundo*) in malih čiger (*Sternula albifrons*), polojnika (*Himantopus himantopus*), rdečenogega martinca (*Tringa totanus*), malega deževnika (*Charadrius dubius*) in čapljice (*Ixobrychus minutus*). Polslana laguna je letos dom tudi dveh parov čopastih ponirkov (*Podiceps cristatus*).

Zanimiva opazovanja s fotografijami lahko redno spremljate na FB-strani Naravnega rezervata Škocjanski zatok: www.facebook.com/skocjan-skizatok ali na spletni strani: www.skocjanski-zatok.org.

PLEVICA
(*Plegadis falcinellus*)

ŽLIČARKA
(*Platalea leucorodia*)

Sodelovanje v boju proti kriminalu nad pticami

// besedilo: Tjaša Zagoršek in Urša Koce

V sredo, 26. maja 2021, smo v sklopu projekta Adriatic Flyway 4 organizirali spletni posvet na temo izboljšanja učinkovitosti sodelovanja med vladnimi in nevladnimi organizacijami s področja boja proti nezakonitemu kriminalu nad pticami. V ta namen smo povabili dva predavatelja, mag. Uršulo Belaj, višjo kriminalistično inšpektorico specialistko s sektorja za splošno kriminaliteto Uprave za kriminalistično policijo Generalne policijske postaje, ter podsekretarja, Martina Golčerja z Inšpektorata RS za okolje in prostor. Predavatelja sta udeležencem predstavila delo policije in inšpekcije s področja kriminala nad pticami ter kako pomembno in nujno je sodelovanje med različnimi deležniki v boju proti tovrstnim kaznivim dejanjem in prekrškom. Prav tako sta na primerih prikazala ukrepanje tako policije kot inšpekcije ob odkritih primerih nezakonitega ravnanja s pticami. Ključno po obravnavi posameznih primerov pa je obveščanje in ozaveščanje splošne javnosti o problematiki kaznivih dejanj in prekrškov zoper prostoživeče vrste ptic. Po predstavitvah se je razvila tudi živahna razprava, v kateri sta predavatelja odgovarjala na vprašanja udeležencev, ki kot prostovoljci sodelujejo pri odkrivanju kriminala nad pticami.

Prvo opazovanje svetega ibisa v NR Škocjanski zatok

// besedilo: **Bia Rakar** in **Domen Stanič**, foto: **Anja Novak**

Sveti ibis (*Threskiornis aethiopicus*) je tujerodna vrsta. Na območju naravnega rezervata smo jo prvič opazovali konec marca 2021, ko nam je redna obiskovalka, gospa Anja Novak, poslala fotografijo dveh osebkov te vrste, posnetih na sladkovodnem delu rezervata. Gre za novo, že 260. evidentirano vrsto ptice v NR Škocjanski zatok, poleg moškatne bleščavke (*Cairina moschata*), črnega laboda (*Cygnus atratus*) in mandarinke (*Aix galericulata*) pa za četrto tujerodno vrsto ptice, ki se občasno pojavlja na območju rezervata. Območje naravne razširjenosti svetega ibisa se razteza v Podсахarski Afriki. V Evropo, kjer je vrsta tujerodna, so jo prinesli kot

okrasno eksotično ptico, predvsem v živalske vrtove. Prvi ibisi so iz ujetništva ušli že v 19. stoletju. V 70. letih 20. stoletja so se nekateri živalski vrtovi odločili, da ibise pustijo prosto letati naokoli, kasneje pa se je vrsta v nekaterih državah začela množično pojavljati. Z leti se je izkazalo, da vrsta v novih okoljih, kamor je bila zanesena, ne le preživi, temveč se tudi uspešno razmnožuje. V Španiji, Italiji, Franciji in na Kanarskih otokih so se gnezdeče populacije ustalile, v drugih bližnjih državah pa so zabeležili le posamične primere gnezdenja in posamezna opazovanja v naravi. V Sloveniji je bilo doslej zabeleženo le eno opazovanje svetega ibisa, in sicer leta 2014 v Krajinskem parku Sečoveljske soline. V sosednji Italiji je populacija svetega ibisa v strmem porastu, leta 2020 pa je bilo v Furlaniji Julijski krajini potrjeno tudi prvo gnezdenje te vrste.

Ali smo se pojavljanja svetega ibisa pri nas razveselili? Niti ne. Njegove prehranske navade so med strokovnjaki namreč začele zbuditi skrb. Vrsta se prehranjuje oportunistično, kar pomeni, da poseže po najlažje dostopni hrani, običajno so to nevretenčarji in manjši vretenčarji, kot so ribe in dvoživke, postrežejo pa si tudi z jajci in mladiči ptic. Njihova nova prehranjevalna življenjska okolja so predvsem mokrišča, travniki in smetišča, kjer je hrana zanje lahko dostopna celo leto. Zaskrbljujoči so predvsem podatki iz Francije, kjer so se sveti ibisi specializirali na plenjenje v gnezditvenih kolonijah različnih vrst čiger, poljnikov, prib, kravjih in malih čapelj. Plenjene za zdaj še ni povzročilo hujših posledic na napadene populacije, obstaja pa upravičena skrb, da bi se obseg plenjenja povečal in resno ogrozil nekatere že tako ogrožene domorodne vrste ptic.

STE VEDELI, DA NAM LAHKO PREK SPLETA DEL VAŠE DOHODNINE NAMENITE V NEKAJ MINUTAH?

Do 0,5 odstotkov odmerjene dohodnine, ki jo sicer plačate državi, lahko kot donacijo namenite financiranju splošno-koristnih namenov upravičencev, med katerimi je tudi DOPPS. Pri tem nimate nobenega dodatnega stroška. Če tega še niste storili, imate kot odgovoren državljan z namenitvijo tega finančnega prispevka DOPPS-u priložnost svoj denar in energijo podariti tistim, ki se dejavno borimo proti upadu biotske raznovrstnosti in skrbimo za slovensko naravo.

Vsem, ki bi nas na ta način radi na novo podprli, sporočamo, da lahko to storite:

1. prek portala e-Davki:

- Na kazalu na levi strani vašega uporabniškega računa na e-Davkih izberite rubrike: Vpogledi → Podatki o zavezancu → Namenitev dela dohodnine
- V razdelek 'Ime oziroma naziv upravičenca' vpišete: Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije
- V razdelek 'Davčna številka upravičenca' vpišete: 68956029
- V razdelek 'Odstotek' vpišete poljubno vrednost do 0,5
- Izbor potrdite s pritiskom na gumb Oddaj vlogo

V kolikor portala e-Davki še ne uporabljate, bi vas radi seznanili, da je po novem **prijava in uporaba povsem enostavna in zanjo ne potrebujete več veljavnega certifikata**. Registracija na portalu e-Davki ne namreč možna z vašo davčno številko in geslom, ki si ga nastavite sami. Pri registraciji z geslom poleg davčne številke potrebujete enega od informativnih izračunov dohodnine iz zadnjih let, s katerega prepisete ID številko. V kolikor informativnih računov ne hranite, pa to številko lahko tudi naročite v enem od korakov registracije z geslom in vam jo FURS pošlje na domači naslov v nekaj dneh.

2. z izpolnitvijo obrazca Zahteva za namenitev dela dohodnine za donacije, ki vam je na voljo na spletni strani FURS, lahko pa vam ga pošljemo tudi mi in ga pošljete po pošti na naslov FURS

3. ustno na zapisnik pri finančnem organu.

Predvsem z uporabo e-Davkov vam bo to vzelo le nekaj minut, ki vam jih bomo v naslednjem letu ali letih zagotovo povrnili z novimi uspehi pri varstvu ptic in narave.

Obenem hvala vsem, ki ste nas s članstvom ali na druge načine že podprli. Če ste nam donacijo iz dohodnine že namenili, ostaja veljavna do preklica in vam tega postopka ni treba ponavljati.

Gnezdenje laboda grbca v Fiesi

// besedilo in foto: Tjaša Zagoršek

Spomladi prejmemo na naš ornitofon zelo veliko vprašanj glede zaščite gnezd laboda grbca (*Cygnus olor*). Opažamo, da si nekateri pari zelo radi izbirajo mesta za gnezdenje v neposredni bližini človeških bivališč ali pa na mestih, ki jih ljudje zelo radi obiskujejo. Tako si je eden izmed mnogih obalnih parov te izjemno veličastne vrste ptice letos za svoje gnezdišče izbral nabrežje velikega ribnika v Fiesi. Sprva sta gradila gnezdo na skrivaj med trstičjem. A ker človeškemu očesu le malo stvari ostane skrito, so domačini kaj kmalu opazili, da bo letos par gnezdil tudi pri njih. V skrbi, da bo gnezditev uspešna ter da ju ne bi motila človeška radovednost in želja po hvaljenju s fotografijami iz spalnice laboda grbca na socialnih omrežjih, so nas poklicali na ornitofon. Po zgledu zaščite gnezd laboda grbca iz Maribora so v polkrogu desetih metrov okoli gnezda napeljali zaščitno ogrado ter postavili tablo, ki sprehajalce in obiskovalce obalnega območja opozarja, da tam gnezdi labodji par, ki tako kot vsi ptičji starši v tem občutljivem času potrebuje mir. Kot nam je povedala ga. Zora Mužinić iz Krajevne skupnosti Piran, se obiskovalci in sprehajalci navodil držijo. Z majhnimi dejanji lahko dosežemo zelo veliko. Hvala ge. Zori za angažiranost ter Okolju Piran za zavarovanje gnezda in postavitev opozorilnih tabel.

LABODJE GNEZDO

Spoštovani sprehajalec, prosim ne moti naju pri gnezdenju, saj sva lahko v času valjenja popadljiva.

Gnezdenje poteka 35 dni in v tem času potrebujeva mir. Zato se nama prosim ne približuj, ne hrani s kruhom ali namenoma uničuj najinih jajc.

Prijazno te še naprošava, da imaš psa na povodcu.

CIGNI IN COVA

Caro passeggiatore, ti preghiamo di non disturbarci durante la nidificazione poiché possiamo essere aggressivi.

La nidificazione dura 35 giorni e durante questo periodo abbiamo bisogno di tranquillità. Pertanto, per favore, non avvicinarci, nutrirci di pane o distruggere intenzionalmente le nostre uova.

Ti chiediamo gentilmente anche di tenere il cane al guinzaglio.

Prostovoljci iz Parka Istre v Škocjanskem zatoku

// besedilo: Bojana Lipej

Letos je zaposlene v NR Škocjanski zatok razveselila skupina prostovoljcev iz različnih držav, ki je priskočila na pomoč pri spomladanskih opravilih. Prišli so iz Italije, Anglije, Avstralije, Belgije, Francije, Bosne in Hercegovine, Nemčije, Pakistana in Slovenije. Sicer so prostovoljci povezani s Parkom Istra, dobrodelno organizacijo, ki deluje v obalno-kraški regiji s poslanstvom spodbujanja trajnostnega razvoja in širjenjem vrednot prostovoljstva, solidarnosti in aktivnega državljanstva. Prostovoljci so

pod vodstvom naravovarstvene nadzornice Daše Stavber poprijeli za vsa dela, ki jih je bilo treba opraviti v rezervatu. Poskrbeli so za čiščenje konj, jih krtačili, nahranili in očistili njihov hlev, očistili so okna v osrednji opazovalnici in njeno neposredno okolico ter pobrali smeti na območju zatoka in ob cesti glavne luške vpadnice. Nadejamo se, da bo do tovrstnih akcij in sodelovanja s Parkom Istra prišlo tudi v prihodnosti, za vse dosedanje delo pa se jim iskreno zahvaljujemo.

Predstavitve renaturacije Škocjanskega zatoka na Dnevh LAC 2021

// besedilo: Bojana Lipej

Med 19. in 23. aprilom 2021 je Ministrstvo za zunanje zadeve v okviru Blejskega strateškega foruma organiziralo tretjo mednarodno konferenco »Dnevi Latinske Amerike in Karibov (Dnevi LAC 2021)« z namenom krepitve dvostranskega in dvoregionalnega sodelovanja z državami Latinske Amerike in Karibov. Program konference je vključeval tri različne vsebinske sklope: gospodarsko sodelovanje, sektorsko sodelovanje s poudarkom na znanosti in okolju ter kulturno sodelovanje s panelnimi predstavitevami. V okviru panela na temo upravljanja z vodami, podnebnimi spremembami in trajnostnega upravljanja z vodami je bila udeležencem konference predstavljena renaturacija Škocjanskega zatoka kot izjemen primer revitalizacije degradiranega območja. Konferenca je zaradi pandemije COVID-19 v celoti potekala virtualno.

Svetovni dan čebel

// besedilo: **Bia Rakar** in **Bojana Lipej**, foto: **Tina Belej**

Dvajsetega maja 2021 smo že četrto leto zapored zaznamovali Svetovni dan čebel, ki so ga razglasili na pobudo Čebelarke zveze Slovenije. Dan je posvečen izredno pomembnim in vse bolj ogroženim žuželkam, medonosnim in divjim čebelam ter drugim oprasovalcem, od katerih sta v veliki meri odvisni tako naša hrana kot tudi biotska raznovrstnost. Že veliki fizik, Albert Einstein, se je zavedal pomena čebel, ko je izjavil. »Če bi čebela izginila z obličja sveta, bi človeku ostala ne več kot štiri leta življenja. Nič več čebel, nič več oprasovanja, nič več rastlin, nič več živali, nič več človeka«.

Slogan letošnje obeležitve je »Angažirajte se: graditev novih temeljev za čebele« (Bee Engaged), s katerim nas želijo opomniti, da lahko prav vsak izmed nas prispeva k svetlejši prihodnosti teh dragocenih živih bitij. Gredico, na kateri si lahko ogledate, kako jim lahko pomagamo, smo uredili tudi v Škocjanskem zatoku. Postavili smo hotel za žuželke (čebele samotarke, čmrlje, pikapolonice ...), kjer najdejo primeren prostor za gnezdenje in razvoj ličink, izdelali interpretativno tablo o oprasovalcih, zasadili medovite rastline in zelišča, travnikov v času cvetenja ne kosimo, pokosimo jih šele, ko se čebele najejo, škropiv ne uporabljamo. Z majhnimi dejanji lahko pomaga prav vsak izmed nas, tako da na okenski poklici, balkonu, vrtu, gredici, njivi ali travniku poskrbi, da bodo oprasovalci našli hrano in zavetje.

V Škocjanskem zatoku smo dopoldne tega dne popestrili z vodenim doživljajskim sprehodom, kjer smo udeležencem predstavili pisani svet oprasovalcev in način izdelave hotela za žuželke s praktičnimi napotki za lastno izdelavo. Izvedbo dogodka je omogočila Mestna občina Koper.

Virtualno vodenje v Škocjanskem zatoku v času koronavirusa

// besedilo in foto: **Bojana Lipej**

Pandemija koronavirusa je imela velik vpliv na normalno delovanje vzgojno-izobraževalnih aktivnosti v Škocjanskem zatoku, ki so zaradi zaprtja rezervata izostale. Novonastalim razmeram smo se prilagodili tako, da smo pripravili virtualno vodenje po učni poti na sladkovodnem delu rezervata, ki je zelo dober približek realnemu sprehodu po učni poti. Avtorica virtualnega vodenja je Tina Kocjančič, pri pripravi pa ji je pomagala Bojana Lipej. Z virtualnim vodenjem smo tako lahko Škocjanski zatok tudi na daljavo približali in predstavili večjemu številu osnovnošolskih učencev in dijakov, ki ga zaradi epidemije v šolskem letu 2020/2021 niso mogli obiskati.

Monografija o izzivih turističnega razvoja v zavarovanih območjih Hrvaške in Slovenije

// besedilo: **Miha Koderman**

Sodelavci Fakultete za humanistične študije in Fakultete za turistične študije Univerze na Primorskem so ob koncu preteklega leta skupaj s kolegi z Naravoslovno-matematične fakultete Univerze v Zagrebu izdali monografijo *Challenges of tourism development in protected areas of Croatia and Slovenia* oz. *Izzivi turističnega razvoja v zavarovanih območjih Hrvaške in Slovenije* (urednika Miha Koderman in Vuk Tvrтко Opačić, izdajatelj Založba Univerze na Primorskem in Hrvaško geografsko društvo). Knjiga na 262 straneh prinaša pregled temeljnih teoretičnih izhodišč pri varovanju okolja v obeh državah, ki jih osvetljuje z vidika naraščajočega povpraševanja po turističnih in rekreacijskih dejavnostih v zavarovanih območjih narave. Obravnava študije primerov razvoja turizma v zavarovanih območjih obeh držav, pri čemer se slovenski avtorji osredotočajo predvsem na območje jugozahodne Slovenije. Eno izmed poglavij tako prinaša analizo vplivov podnebnih sprememb na zavarovana območja ob slovenski obali, ki ponazarjajo »otoko narave« na večinoma urbaniziranem obmorskem delu slovenske Istre. Nadalje so predstavljene možnosti za razvoj na naravi temelječega turizma na podeželskem območju Kraškega roba, ki je del zavarovanega območja Natura 2000. V slednjega je vključeno tudi gozdno območje zaselka Sviščaki pod Snežnikom, ki je bilo prav tako predmet analize z vidika razvoja turizma in počitniških bivališč. Predstavljena je še preobrazba uničenega območja v bližini koprškega pristanišča v Naravni rezervat Škocjanski zatok, ki je z renaturacijo postalo zavarovano območje z izobraževalno in turistično-rekreacijsko funkcijo. Knjiga prinaša tudi pregled prostorskega načrtovanja turizma v zavarovanih območjih Slovenije na primerih Naravnega rezervata Škocjanski zatok, Lipice in Regijskega parka Škocjanske jame.

Raziskovalci, upravljavci zavarovanih območij in drugi zainteresirani bralci si lahko knjigo prenesejo s spletne strani Založbe Univerze na Primorskem: <http://www.hippocampus.si/ISBN/978-961-7055-08-5.pdf>.

The global Partnership for nature and people

 ADN	 Argentina	 Armenia	 birdlife	 Austria	 Azerbaijan	 Bahamas	 Bahrain	 Belarus	 Belgium	 Belgium	 Bhutan	 Belize	 Armonia	 Botswana	 SAVE Brazil	Andorra	Argentina	Armenia	Australia	Austria	Azerbaijan	Bahamas	Bahrain	Belarus	Belgium	Belgium	Bhutan	Belize	Bolivia	Botswana	Brazil	
 BULGARIA	 Burkina Faso	 Burundi	 Cameroon	 Canada	 Canada	 Chile	 Cook Islands	 Cote d'Ivoire	 Croatia	 Cuba	 Cyprus	 Czech Republic	 Denmark	 Djibouti	 Dominican Republic	Bulgaria	Burkina Faso	Burundi	Cameroon	Canada	Canada	Chile	Cook Islands	Cote d'Ivoire	Croatia	Cuba	Cyprus	Czech Republic	Denmark	Djibouti	Dominican Republic	
 ECUADOR	 Egypt	 El Salvador	 Estonia	 Ethiopia	 Falkland Islands (Malvinas)	 Faroe Islands	 Fiji	 Finland	 France	 French Polynesia	 Germany	 Ghana	 Gibraltar	 Greece	 Hong Kong	Ecuador	Egypt	El Salvador	Estonia	Ethiopia	Falkland Islands (Malvinas)	Faroe Islands	Fiji	Finland	France	French Polynesia	Germany	Ghana	Gibraltar	Greece	Hong Kong	
 HUNGARY	 Iceland	 India	 Indonesia	 Iraq	 Ireland	 Israel	 Italy	 Japan	 Jordan	 Kazakhstan	 Kenya	 Kuwait	 Kyrgyzstan	 Latvia	 Lebanon	Hungary	Iceland	India	Indonesia	Iraq	Ireland	Israel	Italy	Japan	Jordan	Kazakhstan	Kenya	Kuwait	Kyrgyzstan	Latvia	Lebanon	
 LIBERIA	 Lithuania	 Liechtenstein	 Luxembourg	 Macedonia	 Madagascar	 Malawi	 Malaysia	 Malta	 Mauritania	 Mauritius	 Mexico	 Morocco	 Myanmar	 Nepal	 Netherlands	Liberia	Lithuania	Liechtenstein	Luxembourg	Macedonia	Madagascar	Malawi	Malaysia	Malta	Mauritania	Mauritius	Mexico	Morocco	Myanmar	Nepal	Netherlands	New Caledonia
 PHILIPPINES	 Poland	 Portugal	 Puerto Rico	 Qatar	 Romania	 Rwanda	 Saudi Arabia	 Serbia	 Sierra Leone	 Singapore	 Slovakia	 Slovenia	 South Africa	 Spain	 Sri Lanka	Philippines	Poland	Portugal	Puerto Rico	Qatar	Romania	Rwanda	Saudi Arabia	Serbia	Sierra Leone	Singapore	Slovakia	Slovenia	South Africa	Spain	Sri Lanka	
 SWEDEN	 Switzerland	 Syria	 Taiwan	 Thailand	 Tunisia	 Turkey	 Uganda	 Ukraine	 United Kingdom	 Uruguay	 USA	 Uzbekistan	 Zambia	 Zimbabwe	Sweden	Switzerland	Syria	Taiwan	Thailand	Tunisia	Turkey	Uganda	Ukraine	United Kingdom	Uruguay	USA	Uzbekistan	Zambia	Zimbabwe			

